

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

Možnosti primární prevence a preventivní opatření rizikového chování na
středních školách

Bakalářská práce

2025

Aneta Průgerová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2023/2024

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Aneta Prúgerová**
Osobní číslo: **H22212**
Studijní program: **B0288A250002 Humanitní studia**
Specializace: **Humanitní studia – Specializace v pedagogických vědách**
Téma práce: **Možnosti primární prevence a preventivní opatření rizikového chování na středních školách**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Zásady pro vypracování

Bakalářská práce se bude zabývat preventivními opatřeními rizikového chování u žáků středních škol. V teoretické části budou vymezeny základní pojmy vymezující rizikové chování u dospívající mládeže a možnosti primární prevence ze strany školy a školního poradenského pracoviště. Praktická část bude zaměřena na projevy a preventivní opatření proti rizikovému chování v konkrétních středních školách. Využita bude kvalitativní metodologie. S pracovníky školního poradenského pracoviště budou vedeny rozhovory s cílem zjistit, jaká opatření a programy využívají konkrétní střední školy, následně tato opatření porovnat na jednotlivých typech středních škol.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona. Krizové situace výchovy a výuky. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-935-8.

Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Online. 2004. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>.

METODICKÉ DOPORUČENÍ MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY K PREVENCI A POSTIHU ZÁŠKOLÁCTVÍ A OMLOUVÁNÍ ŽÁKŮ Z VYUČOVÁNÍ. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2024 [cit. 2024-03-26]. Dostupné z: file:///C:/Users/st69080/AppData/Local/Temp/MicrosoftEdgeDownloads/7d9d8c70-7645-4030-a77e-631fe0a42542/MD-zaskolactvi-2024-web.pdf

TITMANOVÁ, Michaela. Prevence rizikového chování: praktická příručka pro práci se třídou. Praha: Univerzita Karlova, 2019. ISBN 978-80-7603-034-3.

ŠTECH, Stanislav a ZAPLETALOVÁ, Jana. Úvod do školní psychologie. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0368-1.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Marcela Ehlová, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2024**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2025**

---

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2024

Prohlášení

Prohlašuji:

Práci s názvem Možnosti primární prevence a preventivní opatření rizikového chování na středních školách jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Aneta Průgerová v. r.

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní doktorce PhDr. Marcele Ehlové za odpovědné a výborně vykonané vedení mé bakalářské práce. Děkuji za konzultace a rady, které mi poskytla. Dále děkuji středním školám a jejich zaměstnancům, kteří mi svým časem a odpověďmi pomohli k naplnění cílů bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se bude zabývat preventivními opatřeními rizikového chování u žáků středních škol. V teoretické části budou vymezeny základní pojmy vymežující rizikové chování u dospívající mládeže a možnosti primární prevence ze strany školy a školního poradenského pracoviště. Praktická část bude zaměřena na projevy a preventivní opatření proti rizikovému chování v konkrétních středních školách. Využita bude kvalitativní metodologie. S pracovníky školního poradenského pracoviště budou vedeny rozhovory s cílem zjistit, jaká opatření a programy využívají konkrétní střední školy, následně tato opatření porovnat na jednotlivých typech středních škol.

Klíčová slova

Preventivní opatření, rizikové chování, střední školy, prevence, výskyt patologických jevů

Title

Possibilities for primary prevention and preventive measures of risky behavior in secondary schools

Annotation

The bachelor's thesis will deal with preventive measures for risky behavior in secondary schools students. The theoretical part will define the basic concepts defining risky behavior in adolescents and the possibilities of primary prevention by the school and the school counselling center. The practical part will focus on manifestations and preventive measures against risky behavior in specific secondary schools. Qualitative methodology will be used. Interviews will be conducted with the school counseling center staff in order to find out what measures and programs are used by specific secondary schools, and then compare these measures in individual types of secondary schools.

Keywords

Preventive measures, risky behavior, secondary schools, prevention, occurrence of pathological phenomena

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Základní pojmy a jejich vymezení	11
1.1 Záškoláctví	11
1.2 Šikana	11
1.2.1 Šikana přímá	12
1.2.2 Šikana nepřímá	12
1.2.3 Kyberšikana	13
1.3 Agrese.....	13
1.4 Extremismus, xenofobie, rasismus	14
1.5 Sexuální chování	15
1.6 Syndrom CAN.....	15
1.7 Sebepoškozování	17
1.8 Závislostní chování	17
2 Rizikové chování a jeho vznik	19
2.1 Výchova	19
2.2 Trauma	20
3 Škola a školní nástrahy	22
3.1 Klima ve výuce.....	22
3.1.1 Učitel a jeho působení ve třídě	22
3.2 Třídní kolektiv.....	23
3.3 Stereotyp.....	24
4 Prevence rizikového chování	25
4.1 Třídnické hodiny	26
4.2 Metody preventivních opatření	27
5 Primární prevence	29
5.1 Specifická primární prevence	29
5.2 Nespecifická primární prevence	30
5.3 Efektivní primární prevence.....	30

5.4 Neúčinná primární prevence	31
6 Školní poradenské pracoviště	32
6.1 Školní metodik prevence	32
6.2 Školní psycholog	33
6.3 Výchovný poradce	33
PRAKTICKÁ ČÁST	35
7 Metodologie výzkumu	35
7.1 Kvalitativní výzkum	35
7.2 Cíl výzkumu	35
7.3 Výzkumné otázky	35
7.4 Výzkumné metody	36
7.5 Charakteristika respondentů	36
7.6 Realizace výzkumu	37
7.7 Analýza rozhovorů	37
7.8 Etické aspekty výzkumu	37
7.9 Vyhodnocení dat	38
7.10 Interpretace dat	38
7.11 Závěr výzkumu	45
7.12 Diskuze	47
ZÁVĚR	48
POUŽITÁ LITERATURA	50

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

OSPOD – orgán sociálně právní ochrany dětí

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

SPC – speciálně pedagogické centrum

ŠMP - školní metodik/čka prevence

ŠPP - školní poradenské pracoviště

ŠPZ – školní poradenské zařízení

tzv. - takzvaně

ÚVOD

Bakalářská práce na téma možnosti primární prevence a preventivní opatření proti rizikovému chování na středních školách je aktuálním tématem dnešní doby. Rizikové chování u nás bylo, je a zajisté bude. Zvláště studenti na středních školách, stejně dívky, jako chlapci, jsou ve věku, kdy přichází v rámci procesu dospívání do těžké fáze svého života. Každý se se svými problémy vyrovnává jinak, každého trápí něco jiného a každý z nich je také jinak odolný vůči nástrahám tohoto důležitého životního období.

V tomto nelehkém čase je více než důležité působení institucí, jako je například rodina. Také škola. Škola významně zasahuje do života jedinců a ovlivňuje jejich mínění, projevy, chování a celkový přístup k životu. Důležitým obdobím je dětství. Jak jsme ho prožili, kdo byl na blízku, zda byly uspokojeny základní potřeby, a jaké možnosti prevence proti rizikovému chování existují.

Cílem práce je analyzovat, jak se školy staví k prevenci rizikového chování, jaké používají metody prevence. Prostředků a opatření, které lze řadit do preventivních metod je celá řada. Práce se zaměřuje na práci se studenty s problémy v chování. Jak často škola bojuje s rizikovým chováním. Tímto výzkumem dostaneme vhled do problematiky rizikových jevů a prevence proti nim na zkoumaných středních školách. Výzkum umožní nahlédnout do práce s problémovými studenty a do práce školního poradenského pracoviště. Zda jsou používané preventivní prostředky adekvátní a účinné.

Práce je rozdělena do teoretické a praktické části. Teoretická část zahrnuje definování pojmů souvisejících s oblastí rizikového chování a věnování se možným příčinám vykazování tohoto chování. Dále se práce zaměřuje na typy prevence a na práci školního poradenského pracoviště, a co je náplní práce jeho pracovníků. Praktická část obsahuje samotný výzkum, interpretaci dat a závěr. Druhá část práce zahrnuje informace, které byly získány kvalitativní metodou, konkrétně polostrukturovaným rozhovorem. Cílem výzkumu je získat přehled o výskytu rizikového chování na vybraných středních školách a používaných preventivních metod a opatření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Základní pojmy a jejich vymezení

Existuje několik výrazů, které se řadí do oblasti rizikového chování a prevence proti němu. Alespoň některé z nich bych ráda zmínila a stručně popsala.

1.1 Záškoláctví

Záškoláctví je jedním z nejčastěji vyskytovaných projevů rizikového chování, zvláště na středních školách. Jedná se o nepřítomnost na výuce, kdy často není student ani omluven. Takzvaně “za školu” může jít student z vlastní vůle nebo z vůle odpovídající osoby, která neuvede důvod jeho absence. Existuje několik druhů záškoláctví, dělených podle určitých kritérií. Takový druhem je záškoláctví pravé, kdy student nepřijde do školy a rodiče to neví. Dalším typem je záškoláctví skryté. Tehdy student do školy také nepřijde, ovšem s vědomím rodičů. Interní záškoláctví se někdy také označuje jako útěk ze školy. Student je sice ve škole přítomen, ale na některé vyučovací hodiny odejde. Poslední dvě kategorie se dělí na záškoláctví impulzivní a plánované.¹

Co se týče prevence proti záškoláctví, je velmi důležité, aby byli studenti a samotní rodiče důkladně obeznámeni se školním řádem, který mimo jiné obsahuje informace o omlouvání absence žáků. Neméně důležitou roli hrají preventivní programy aplikované v konkrétní škole. Za další z prostředků prevence proti záškoláctví je možno považovat snahu učitelů o vytvoření zdravého prostředí a budování zdravých vztahů mezi studenty ve třídě i v celé škole. Jde o předcházení vzniku problémů a nebezpečí, kvůli kterým by studenti docházku mohli zameškovávat.²

1.2 Šikana

Šikana je druh agrese a násilí. Šikana uskutečňována dnes nejen na půdě školy ohrožuje vzdělávání. Jednoznačně šikana a její dopady ohrožují a omezují také bezpečí školy, jejich studentů a pedagogů. Významně zasahuje nejen do vztahů na škole, ale i do výsledků studentů při výuce a učení.³

---

¹ MŠMT, *Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevence a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování*, 2024, str.4

² TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str.18-19

³ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept*, Příloha č. 6 Školní šikana, 2020, str.1

Šikanování je chování studenta vůči jinému studentovi, popřípadě studentům. Jde o chování se známkami agrese. Šikanování je záměrné, s plným uvědoměním a úmyslem, a častokrát je také opakované. Útočnickovi jde primárně o ublížení oběti. Může se jednat o ublížení psychické, fyzické nebo ublížení po sociální stránce. Šikana má také různé formy a projevy, kterým se budu věnovat v kapitolách níže.⁴

Šikana u nás, v České republice, je zkoumanou oblastí, která několikrát prošla různými výzkumy a mapováními. Z výsledků těchto výzkumů vyplývá, že téměř většina studentů se za svůj školní život s šikanou, nebo některými jejími formami, setkala. I přesto, že nejsou k dispozici spolehlivé zdroje, které by nám říkaly, zda, a jak hodně se šikana rozmáhá, výzkumy ukázaly narůstající problém s rozkladem třídy a třídního kolektivu. Šikana již také dosáhla, dalo by se říci, modernizace, a její formy a projevy jsou častokrát velmi nenápadné, což činí šikanu těžko odhalitelnou.⁵

1.2.1 Šikana přímá

Šikana přímá se může projevovat několika podobami. Může docházet k šikaně fyzické, kdy jde především o napadení oběti. Řadí se sem všechny projevy, kdy se oběti útočnick nějakým způsobem dotýká za účelem bolesti, ublížení nebo i ponížení. Můžeme si pod tím představit například bití nebo plivání. Další podobou je forma nefyzická. Jak už z názvu vypovídá, nejde o doteky nebo napadení, ale spíše o jakýsi psychický teror oběti. Útočnick oběti vyhrožuje, manipuluje s ní, uráží ji, má nevhodné komentáře na její osobu nebo její blízké nebo ji nutí k nějakým činnostem. Tento výčet šikanování se jiným výrazem označuje jako verbální nefyzická šikana. Neverbální je potom založena především na gestech, ničení osobních věcí nebo na posměšcích.⁶

1.2.2 Šikana nepřímá

Tato forma šikany je založena primárně na ublížení oběti po psychické a sociální stránce. Útočnick působí na oběť tak, aby se zvenčí neprozradil. Zkrátka nestranná osoba nic nepozná, protože se útočnick soustředí na to, aby neprozradil svůj záměr a často si naopak hraje na kamaráda oběti. Ve většině případů se jedná o nefyzickou formu šikany. Je také využíván „prostředník“, který plní úkoly agresora, aby sám nebyl dopaden. Útočnickovi jde převážně o poškození osobnosti oběti v sociálních vztazích. Chce mu zkazit pověst. Proto se tato forma

---

⁴ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept*, Příloha č. 6 Školní šikana, 2020, str.1

⁵ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str. 25

⁶ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept*, Příloha č. 6 Školní šikana, 2020, str. 2

šikany nejčastěji projevuje rozšiřováním pomluv, ignorací, izolací a nebo například ponižováním.⁷

1.2.3 Kyberšikana

Kyberšikana je forma šikany probíhající za pomoci informačních a komunikačních technologií. Jde o dlouhodobou, opakovanou a ubližující virtuální agresi. Narozdíl od běžné šikany je u tohoto typu možnost většího dopadu a větších následků pro oběť. Ponižení oběti přes tento virtuální svět totiž může sledovat, nebo mu dokonce přispívat, mnohem větší publikum. V takovém případě jde o kyberšikanu veřejnou. Oběť je ve větším stresu. Kyberšikana soukromá je naopak forma šikany probíhající pouze prostřednictvím soukromého chatu. Jedním ze znaků kyberšikany je anonymita útočníka. Ten často využívá falešné profily, přes které oběť šikanuje. To znemožňuje určení identity pachatele a oběť neví, kdo a proč ji šikanuje. Mezi základní projevy kyberšikany se řadí například vydírání, vyhrožování, ponižování nebo i krádež identity. To vše ve virtuálním prostředí. Škola jako taková může kyberšikaně předcházet především upravením školního řádu a podmínek používá IT technologií a prevence ve smyslu posílení zdravého kolektivu ve třídě.⁸

1.3 Agrese

Agresi projevuje ten, který se záměrně a s plným vědomím snaží ublížit, omezit a poškodit jinou osobu nebo její majetek. Je to jedna z psychických reakcí, která je směřována vůči okolí. Ve společnosti máme nastavené některé situace a činnosti, ve kterých je agrese, v přiměřené míře, akceptována a přijímána. Jedná se především o sportovní aktivity. Z toho vyplývá, že každý člověk agresí a agresivitou do jisté míry disponuje. Je však rozdíl, jak s ní naloží, a jak ji dokáže regulovat. Problém vyvstává tehdy, když ji člověk neumí pozitivně využít pro dosažení svých cílů, ale naopak ji využívá pro ubližování ostatním.⁹

Agrese se může projevovat různě. Konkrétní projevy jsou řazeny do obecnějších kategorií, kterých je celkem osm. Agrese a její projevy se dělí jednak na fyzickou a verbální, jednak na aktivní a pasivní, a jednak na přímou a nepřímou, přičemž se zmíněné kategorie vzájemně kombinují. Aktivní agrese se projevuje otevřeným způsobem nesouhlasu s něčím nebo proti někomu. Dotyčný může používat vulgarismy či fyzickou sílu. Oproti tomu pasivní

---

⁷ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept*, Příloha č. 6 Školní šikana, 2020, str. 2

⁸ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept*, Příloha č. 7 Název: *Kyberšikana a další formy kybernetické agrese*, 2017, str.1-4

⁹ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str. 40-42

agrese se projevuje skrytě, kdy jde především o úmyslné zapominání nebo ignoraci. Při použití přímé agrese se agresor projevuje sám. Svoji oběť může například fyzicky napadat. Nepřímá agrese pak spočívá v použití nějakého prostředníka, který vykonává agresivní akt místo původního agresora. Nepřímá agrese je typická pro situace, kdy dostane sám agresor strach.¹⁰

Agrese u studenta může vycházet z biologických faktorů nebo z faktorů psychologických. Nepochybně hrají velkou roli také faktory sociální. U jedince v tomto věku můžeme předpokládat velký význam kamarádů, jejich rodin, party kamarádů a podobně.¹¹

Jedním ze spouštěčů agrese může být pocit ohrožení. Pokud se student cítí ohrožen, může svůj strach vybit právě agresí, kterou by za normálních okolností možná ani neprojevil. Ve škole se může jedinec cítit ohrožený, pokud je například ponižován před ostatními, ať už ze strany spolužáků nebo ze strany pedagoga. Může mít také obavy ze selhání v nějaké důležité zkoušce, písemce. V takovém případě se jedinec brání útokem, aby se se strachem dokázal nějak vyrovnat.¹²

Agresí se dá předcházet primárně kvalitní výchovou a učením se umět řešit problémy s klidnou hlavou.¹³

1.4 Extremismus, xenofobie, rasismus

Extremismus je projevem chování, jehož účel je vědomě založen na podpoře takových ideologií, ať už politických, etnických nebo náboženských, které vystupují proti demokracii a jejím základům ve státě. Studenti vykazující extremistické chování často vyjadřují především svoje postoje, názory a podporu konkrétnímu hnutí. K extremismu dochází kvůli rozdílným názorům a nárokům na společnost. Xenofobie pak spočívá ve strachu z cizího. Rasismus projevuje naopak ten, který podle původu dělí, hodnotí a ubližuje lidem příslušným k určeným skupinám. Těmto skupinám se často přidělují jejich schopnosti, na jejichž základě pak dochází k hodnocení a rasismu.¹⁴

Student vykazující extremistické chování může napadat příslušníky jiných skupin, národností nebo přívrženců odlišných ideologií. Může také využívat školu a čas v ní strávený

---

¹⁰ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str. 40-42

¹¹ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str. 40-42

¹² HOLEČEK, Václav, *Psychologie v učitelské praxi*, 2014, str. 183

¹³ TITMANOVÁ Michaela, *PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ*, 2019, str. 43

¹⁴ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí-rámcový koncept*, Příloha č. 9 *Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus*, str.1-2

pro projevy zmíněného chování. Nepochybně k těmto projevům přispívá ovlivnění ze strany rodiny a vrstevníků.¹⁵

1.5 Sexuální chování

Sexuální chování zahrnuje širokou škálu projevů, od brzkého začátku sexuálního života až po agresivitu. U studentů vykazující tento typ rizikového chování můžeme pozorovat především zvýšené nebo nepatřičné sexuální projevy, přičemž to může vést až k sebepoškození nebo agresi. Mezi mladistvými může docházet také k pornografii nebo sextingu, což je rozesílání a zveřejňování fotografií nebo videí vlastního odhaleného těla.¹⁶

Pedagog by měl zasáhnout při podezření, že při sexuálním chování dochází k ubližování jiné osoby, takové chování je nutkavé anebo ho student/studenti provádí veřejně. Při řešení těchto případů by měla vždy spolupracovat škola s rodinou, popřípadě společně se školním poradenských pracovištěm.¹⁷

Společně se sexuálním chováním se uvádí pojem sexuální násilí. Toto násilí nejčastěji páchají muži na ženách, kde obětí zde není pouze dotčená žena, ale také děti, které mohou být svědky onoho násilí. Děti, které byly svědky násilí a agrese, mohou potom vykazovat stejné chování, u jakého byly přítomny. Mohou také volit cestu jakéhokoliv projevu rizikového chování, jako snahu o vypořádání se s tím, čehož byly svědkem. Je tedy důležité při diagnostice příčin rizikového chování jedince pátrat opravdu hluboko.¹⁸

1.6 Syndrom CAN

Syndrom CAN je syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Co se týče role školy, ta spočívá především ve zpozorování možné oběti násilí, včasném zasažení a následném podání podezření příslušným orgánům. Těmi jsou primárně orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) a Policie České republiky. Škola má také možnost nejprve řešit

---

¹⁵ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí-rámcový koncept*, Příloha č. 9 *Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus*, str.1-2

¹⁶ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept, Příloha č. 18 Rizikové sexuální chování, Autor: PhDr. Iveta Jonášová, Ph.D., 1999/2015 str. 1-6

¹⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, CO DĚLAT, KDYŽ – INTERVENCE PEDAGOGA, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept, Příloha č. 18 Rizikové sexuální chování, Autor: PhDr. Iveta Jonášová, Ph.D., 1999/2015 str. 1-6

¹⁸ HERZOG, Rupert, *Násilí není řešení*, 2009, str. 103-104

podezření pouze s rodinou a žákem. Rozhodnutí záleží hlavně na tom, zda je podezření na ohrožení žáka akutní nebo chronické. Škola má však oznamovací povinnost vůči OSPOD.¹⁹

Výzkumy potvrzují, že dítě ani nemusí být obětí, aby na něj tíživé následky násilí dopadly. Stačí být pozorovatelem násilí mezi blízkými osobami. Následky pro dítě, které je obětí nebo pozorovatelem jsou téměř totožné. Obě situace dítěti výrazně ztíží vývoj a navazování zdravých vztahů.²⁰

Existují typy násilí, které mohou dítě ohrozit. Jedná se o násilí psychické, fyzické, zanedbávání, sexuální zneužívání, latentní násilí, kybernásilí nebo násilí zaměřené na sociální a ekonomickou stránku. Mezi základní znaky násilí po fyzické stránce patří například zranění viditelná na pohled, jako jsou modřiny, spáleniny, řezné rány a podobně. Dále může dítě trpět bolestmi hlavy nebo břicha nebo je celkově hygienicky zanedbané. Projevy, podle kterých lze rozpoznat jisté násilí, se objevují také v chování dítěte. Může se jednat o jakékoli projevy rizikového chování, často neomluvená absence na výuce, sebepoškozování nebo například zvýšená konzumace návykových látek a alkoholu. Pedagog si také může všimnout, že s dítětem není dobře zacházeno podle chování násilníka čili osoby, která se o dítě stará. Nejčastější je celkové zanedbání běžných potřeb a věcí, jako je oblečení neuzpůsobené počasí, potrhané věci nebo stravovací návyky dítěte (například nemívá svačiny, nechodí na obědy).²¹

Neměli bychom opomenout ani existenci tzv. *syndromu by proxy*. Tento Münchhausenův syndrom je typický spíše pro mladší a malé děti, jeho následky si ale dítě zajisté nese po celý život. Syndrom se projevuje vymyšlením lékařských diagnóz a příznaků různých onemocnění, kterými dítě vůbec netrpí. Příznaky si vymýšlí rodiče nebo jiná osoba, která o dítě pečuje. Dítě je tak zbytečně stresováno neustálými vyšetřeními, hospitalizací a bohužel někdy také přímo operací.²²

Při jakémkoli podezření by pedagog měl informovat další osoby působící ve škole nebo přímo OSPOD. Vždy je lepší podezření podat, i přes jeho možné nepotvrzení než zanedbat skutečné násilí páchané na dítěti.²³

---

¹⁹ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*, Příloha č. 5 *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole – doporučené postupy pro pracovníky škol*, 2024, str.1-10

²⁰ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*, Příloha č. 5 *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole – doporučené postupy pro pracovníky škol*, 2024, str.2

²¹ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*, Příloha č. 5 *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole – doporučené postupy pro pracovníky škol*, 2024, str.2-4

²²TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str. 101

²³ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*, Příloha č. 5 *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole – doporučené postupy pro pracovníky škol*, 2024, str.10-13

1.7 Sebepoškozování

Sebepoškozování spočívá v ubližování si, které může být prováděné různými způsoby. U sebepoškozování nejde o snahu zabít se, ale zranit se nebo si ublížit. Pokud rodina nebo pedagog přijdou do styku s člověkem, který si ubližuje, musí vzít v potaz, že dotyčný může trpět duševním onemocněním. Není to ale podmínkou. Často sebepoškozování slouží jako únik od bolestivé reality, od stresu nebo tíživých situací, které podle dotyčného nemají řešení nebo je jejich řešení výrazně těžké. Problém také nastává, když člověk neumí zpracovat a zvládnout svoje emoce. Může pak k sebepoškozování sáhnout jako k úlevě od tlaku a napětí z nerozpoznaných, nezvladatelných emocí.²⁴

Za sebepoškozování můžeme považovat veškeré aktivity spojené s ublížením si na svém vlastním těle, provozované záměrně. Lze si pod tím představit například řezné rány, bodnutí, popálení nebo bití. Sebepoškozování si můžeme plést se sebedestruktivním chováním. Sebedestruktivní chování spočívá v problémech s potravou a poruchami s nimi spojenými nebo například užívání návykových látek.²⁵

Sebepoškozování, kromě rodiny, řeší především školní poradenské zařízení, v závažných případech také psychiatrické léčebny, OSPOD nebo Policie ČR. K dispozici sebepoškozovaným jsou samozřejmě různé linky důvěry a krizová centra, na které se mohou vždy obrátit.²⁶

1.8 Závislostní chování

K závislostnímu chování dochází na základě dlouhodobějšího užívání návykové látky, jako je například alkohol, tabák nebo drogy nebo na základě závislosti nelátkové. Nelátková závislost znamená, že jedinec je závislý například na počítačových hrách nebo hazardu. Jedná se o jeden z nejvíce ohrožených a rozšířených druhů rizikového chování.²⁷

Práce se závislými studenty a následná prevence se musí odvíjet od fáze závislosti, ve které se závislý člověk nachází, abychom byli schopni najít efektivní řešení. Těchto fází je celkem pět. První fází je počáteční kontakt s látkou nebo jinou drogou. Nebezpečnější fází je fáze druhá, a to experimentování. Jedinec drogu čas od času užívá, ale není ještě zcela závislý.

---

²⁴ DIJK van Sheri, *Nemusíš si ubližovat*, 2023, str.14-38

²⁵ DIJK van Sheri, *Nemusíš si ubližovat*, 2023, str.14-38

²⁶ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept, Příloha č. 16, Sebepoškozování*, 2015, str. 4-5

²⁷ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí-rámcový koncept, příloha č.1, Návykové látky*, 2019, str. 1

Třetí fáze se nazývá užívání. Jde o celkem pravidelné užívání drogy a člověk je mimo jiné obklopen společností, která mu drogu poskytne. Již se mohou objevovat první negativní reakce těla na užívání. Problémové užívání je čtvrtou fází, která je označována jako výrazně složitá. Uživatel si uvědomuje následky užívání a snaží se přestat, což se častokrát vůbec nepovede. Poté se jedná o plnou závislost, kdy uživatel drogu potřebuje každý den a padá na osobní i sociální dno.²⁸

Prevence by se měla uskutečňovat primárně v rodině, a to od útlého dětství. Například nelátkové závislosti na počítačových hrách lze předejít trávením času s dítětem. Je třeba, aby šli rodiče dítěti příkladem a trávili s ním dostatek času, během kterého budou rozvíjet jeho dovednosti, schopnosti, budou se dítěti věnovat a naučí ho využívat volný čas smysluplně.²⁹

Škola i rodiče by měli být schopni vést děti k životnímu stylu, kde se obejdou bez návykových látek, budou schopni řešit konflikty komunikací, ne užíváním drog.³⁰

---

²⁸ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str.76-77

²⁹ NEŠPOR, Karel, HERLE, Petr (ed.). *Adiktologie pro všeobecné praktické lékaře*, 2019, str.110-114

³⁰ MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí-rámcový koncept, příloha č.1, Návykové látky*, 2019, str. 6-7

2 Rizikové chování a jeho vznik

Rizikové chování je pojem, pod kterým si můžeme představit všechny shora uvedené výrazy pojící se s problémovým chováním ve škole. Spouštěč těchto projevů může mimo jiné často tkvět již v samotné výchově nebo jej spustilo prožité trauma.

V životě se setkáváme se spoustou faktorů a prvků, které ovlivňují náš vývoj a projevy ve společnosti. Některé faktory na jedince mohou působit ještě před samotným narozením, jiné hrají zásadní roli ve formování norem a v socializaci. Prvními důležitými faktory jsou **faktory biologické**, které způsobují změny v nervové soustavě dítěte, a to se pak může jevit jako dítě problémové. Dalšími faktory jsou **faktory genetické**. Tyto faktory jsou, podobně jako biologické, založeny na fyziologické stránce zdraví jedince. Jedná se především o dědičnost. Významnou roli zde hrají také **faktory psychologické**. Rizikové chování je u těchto faktorů cestou ven z boje s bolestí nebo traumatem. A posledními faktory jsou **faktory sociální**. Základním prvkem těchto faktorů je výchova. Jedná se především o problematiku špatné výchovy u sociálně slabých rodin a rodin jakýmkoliv způsobem dysfunkčních. Nemusí tomu ale tak vždy být, mnohdy bychom třeba ani nepoznali, že se v rodině děje něco špatného a často si to nemusí ani sama rodina uvědomovat.³¹

Rodina a rodinné prostředí je nejvýznamnějším prvkem v životě jedince. V rodině se přebírají vzorce chování, hodnoty, kultura nebo také různé zvyky a normy. Domov by měl být také místem, kde se uspokojí všechny základní potřeby dítěte, které jsou pro jeho vývoj zásadní. Je to prostředí, do kterého by se jedinec měl rád vracet. Ne vždy tomu tak je. V mnoha rodinách se může stát prostředí v okruhu nejbližších spíše prostředím toxickým a devastačním ve smyslu vývoje dítěte. Může se jednat o neúplnost rodiny, dysfunkční rodinu nebo zkušenosti s domácím násilím. Tyto situace pak znemožňují správný vývoj dítěte a nenasytí se tak jeho základní potřeby. Dochází k výraznému posunu v přebírání norem, hodnot a chování, které přemění celý dětský vývoj a ovlivní chování dítěte nejen teď, ale i v budoucnosti. Takové prostředí pak tvoří dokonalou základnu pro vznik faktorů ovlivňujících sklony k rizikovému chování.³²

2.1 Výchova

Výchova vystupuje jako základní činitel socializace dítěte. Dítě se učí především nápodobou, a tak je pravděpodobné, že pokud například projevy agrese zpozoruje doma, bude

---

³¹ HUTYROVÁ, Miluše a kol., *Děti a problémy v chování*, 2019, str. 73-80

³² FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří, *Sociální patologie, Forenzněpsychologický rozbor vybraných sociálněpatologických jevů*, 2024, str.188

se tak chovat i ono samo k ostatním. Dítě přebírá od rodičů normy, podle rodičů se dítě učí, co je normální a žádoucí. Proto to, co se děje doma vnímá jako správné. Myslí, že takto je to v normě a takové chování je v souladu s normami společnosti. Dítě v malém věku nedokáže rozpoznat, že to, co se děje u něj doma, může být pro ostatní nemorální a v rozporu s jejich normami. Prostředí, ve kterém vyrůstáme, stejně jako lidé, od kterých přebíráme normy a hodnoty, a kteří nás vychovávají, významně ovlivňují naše projevy i mimo domov. Takovým projevem pak může být právě rizikové chování.³³

Dnešní výchova rodičů se často v mnohém odlišuje od výchovy našich předků. Někteří rodiče jdou takříkajíc s dobou a své děti vychovávají volněji, avšak s dobrým úmyslem. Neuvědomují si, že dítěti tak schází jedna z nejdůležitějších potřeb, a to potřeba limitu. Limit je něco, co nás má chránit, a v něčem bránit zároveň. Je to jistý prvek, který nám něco dovoluje nebo zakazuje. Dětem vychovávaným tímto stylem pak chybí to nejzákladnější-pocit bezpečí a neschopnost respektu. To pak ztěžuje adaptaci na podmínky okolí. Zde je znát, že to, co se může rodičům zdát jako nejlepší pro jejich dítě, může v budoucnu dítěti zásadně komplikovat život.³⁴

Každá rodina má svůj styl, svoje tradice a svůj rytmus, který pak ovlivňuje projevy dítěte. Proto je důležité neodsuzovat každého, kdo rizikové chování vykazuje, dokud nevíme, čím si prochází.³⁵

2.2 Trauma

S výchovou se dále pojí další vysoce ovlivňující faktor, a to jsou traumata. Pro vysvětlení, co je to trauma, použiji definici z knihy, která zní: *“Trauma je náhlá, vysoce ohrožující událost, která přesahuje možnosti dítěte tuto událost emocionálně i rozumově zpracovat.”*³⁶

Musíme brát v potaz rozdílnost jednorázového nebo dlouhodobého traumatu. Obě situace jsou závažné, ale působí na dítě jinak. Neméně důležitá je reakce jedince na vzniklou situaci. To ovlivní další průběh. Zvlášť velký důraz je potřeba klást na děti s posttraumatickou stresovou poruchou, jelikož se jedná o poruchu, která se promítá do delší budoucnosti a ovlivňuje pak také výkony ve škole, vztahy a chování. Může se tedy stát, že právě projev

---

³³ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str.19, 20

³⁴ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str.19, 20

³⁵ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str.19, 20

³⁶ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str. 41

rizikového chování bude založen na snaze vypořádat se s touto poruchou a traumatem prožitým v minulosti.³⁷

Trauma se nemusí projevit hned po traumatizující události. Zvláště u dětí se příznaky a projevy různě mění, vrací, a když dítě prožilo nějaké trauma v útlém věku, příznaky se mohou projevit až v dospívání nebo i v dospělosti. Dítě, popřípadě mladiství, ztrácí důvěru a snaží se s traumatickou událostí nějak vyrovnat. V tu chvíli často volí cestu rizikového chování. Proto je třeba místo trestů a odsouzení, sáhnout po odborné pomoci dětem vykazujícím takové chování, jelikož nikdy nevíme, co za tím vším stojí.³⁸

---

³⁷ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str. 41, 43

³⁸ HANÁK, Josef a kol., *Malý žákovský slovník prevence*, 2021, str. 178

3 Škola a školní nástrahy

Škola a školní prostředí je samozřejmě místem, kde se rizikové chování studentů projevuje nejčastěji a zavádí prevenci, aby se ve školách toto chování omezilo. Škola není pouze místem, kde se studenti učí novým poznatkům. Škola je také místem, kde se navazují nové vztahy, vznikají nová přátelství i nepřátelství. Místo, které se vyznačuje autoritou, povinnostmi a vystupováním z vlastní komfortní zóny. Škola, více než kterákoliv jiná instituce, dbá na to, aby se projevy rizikového chování zminimalizovaly, a pokud už nastanou, aby se daly včasné a efektivně vyřešit. Žádná škola nechce mít nálepku školy s výraznými projevy rizikového chování. Zcela jistě nejde jen o jakousi nálepku. Hlavním cílem prevence a efektivních řešení by měli být samotní studenti, kteří se stali buď obětí nějakého typu rizikového chování nebo jej sami vykazují.³⁹

V čase stráveném na výuce nebo v prostorách školy může dojít hned k několika problémům, které mohou významně přispět ke vzniku nebo rozvoji rizikového chování.

3.1 Klima ve výuce

Klima a atmosféru ve třídě ovlivňuje a celkově vytváří studenti a samozřejmě pedagog. Pro udržení správného klimatu i zrekapitulování situace ve třídě je vhodné jednou za čas provést jakousi diagnostiku prostředí školní třídy. Tu může provádět buď sám pedagog, ale není od věci zapojení také dotyčných studentů. Při tomto šetření by se nemělo zapomenout na zhodnocení aspektů, jako je nálada ve třídě, zda jsou studenti spokojeni, jak se ve třídě cítí. Dále jaké vznikají ve třídě konflikty, jak jsou závažné, a jak je třída schopná problémy řešit. Významnou roli hraje soutěživost mezi studenty, a jak jsou schopni spolupracovat. Všechny zmíněné aspekty výrazně ovlivňují klima školní třídy a studenty samotné. Odráží to jejich nadšení do výuky, motivaci k učivu i celkový přístup studentů k sobě navzájem. Diagnostika může nejen učiteli, ale i studentům pomoci ohlédnout se za situací jejich třídy, popřípadě díky ní mohou vyřešit nastalé konflikty a třídní klima tím zlepšit.⁴⁰

3.1.1 Učitel a jeho působení ve třídě

Nejde pouze o studenty samotné. Klima školní třídy ovlivňuje významným dílem také učitel. Každý učitel má svůj vyučovací styl, který třídu bez pochyby ovlivňuje. Nesmíme zapomínat, že v dnešní době je učitel nejen pedagog, ale také ve velké míře vychovatel, který mnohdy nahrazuje zanedbanou výchovu doma v rodině. Je proto nezbytné vytvoření autority.

---

³⁹ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str. 120-121

⁴⁰ HOLEČEK, Václav, *Psychologie v učitelské praxi*, 2014, str.118-120

Mít k někomu autoritu u studentů se sklonem k rizikovému chování často chybí. Nejde přitom o vytvoření takové autority, které se budou studenti bát. Jde o formování vzoru pro ty studenty, kteří to potřebují. Pokud bude učitel vystupovat před třídou se zdravou autoritou, bude pro ostatní vzor, záchranný bod, ke kterému budou vzhlížet především ti, kterým vzor a autorita z rodiny chybí.⁴¹

Otázkou zůstává, jak by měl správný učitel vypadat. Co by měl splňovat, kterými dovednostmi a schopnostmi disponovat? V dnešní době je těžké určit obecné body kvalitního pedagoga, jelikož každý rodič očekává od učitele něco jiného. V zásadě ale můžeme říct nějaké všeobecné aspekty, podle kterých můžeme o pedagogu mluvit jako o kvalitní osobě, která ví, jak učit, a jak správně ke studentům přistupovat.⁴²

Nepleťme si kvalitního učitele s učitelem oblíbeným. Oblíbený učitel často nemusí být oblíbený pro svou schopnost předávat učivo. U stylu učení kvalitního pedagoga jde především o jeho nadšení do předmětu, o to, že se studenty pracuje rád, baví ho jeho práce. Zcela jistě můžeme říct, že z učitele vyzařuje, zda je do předmětu, který vyučuje, stále nadšený, nebo ho to již přestalo bavit. Toto své postavení totiž předává studentům. Ke kvalitnímu učiteli studenti nevzhlíží jen jako k odborníkovi, ale také celkově jako k osobě. Učitel by měl vyzařovat přirozenou autoritou a zdravou mírou sebevědomí. Kvalita učitele samozřejmě závisí na tom, v jakém rozsahu pedagog disponuje potřebným vzděláním. K tomu, abychom mohli říct, že je pedagog kvalitní, musí mít náležité vědomosti a dovednosti, díky kterým studentům předá to nejlepší.⁴³

3.2 Třídní kolektiv

Neméně důležitým aspektem je třídní kolektiv. Třídní kolektiv je neustále se měnící celek. Významně ovlivňuje chování jak jedince, tak celé třídy. Můžeme se setkat se třídou držící spolu jako jeden celek nebo se třídou, která je složena z jednotlivých skupinek. Třída rozpadlá na skupinky není schopna dosáhnout takového výkonu jako třída, kde drží všichni při sobě. Mezi skupinkami jednotlivců se může objevit rizikového chování, ale také nemusí. Třída se může zdát pedagogům naopak jednoznačně bezproblémová. Svým jednáním ale bude třídou pasivní. Nikdo ze studentů nebude mít motivaci ani chuť se vyjadřovat a projevovat. Třída, která by měla fungovat jako jeden celek, potřebuje něco, co je bude takzvaně táhnout. Nějaký podnět, jednotný směr, za kterým půjde. Tento směr bude udržovat třídu pohromadě, a pokud

---

⁴¹ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str.122-125

⁴² HOLEČEK, Václav, *Psychologie v učitelské praxi*, 2014, str.87-89

⁴³ HOLEČEK, Václav, *Psychologie v učitelské praxi*, 2014, str.87-89

chybí, třída se rozpadne na skupinky jednotlivců. V těchto skupinkách potom jde pouze o to, kdo je silnější, kdo dává silnější podnět, a kdo slabší. Dochází zde k významnému rozdílu, což může způsobovat mezi žáky určité třenice. Výrazným prostředkem k určení jednotného směru třídy je nějaký společný zážitek, stmelovací prvek, který ve studentech probudí zájem nejen o sebe samotné, ale i o ostatní.⁴⁴

Aby byl třídní kolektiv správně naladěný a schopný spolupracovat, je třeba s ním nějakým způsobem pracovat. Jsou různé možnosti, jak třídní kolektiv a vztahy v něm posilovat. Od třídnických hodin přes společné praktické činnosti až po výlety a exkurze. Při těchto aktivitách se více méně upouští od klasického učení ve škole a třída má možnost se prostřednictvím zmíněných činností stmelovat. Během stmelovacích aktivit dochází k rozvíjení vztahů mezi studenty, a také k rozvíjení různých sociálních dovedností, jako je například komunikace. Dochází zároveň k významné prevenci před vznikem problémového chování studentů. Není od věci studenty také zapojit do plánování společných aktivit, jako bývají právě různé výlety nebo exkurze.⁴⁵ Jako společný stmelovací zážitek se mohou považovat dnes velmi oblíbené seznamovací, adaptační kurzy.⁴⁶

3.3 Stereotyp

Podle výzkumů neexistuje horší, třídu negativně ovlivňující prvek, než je nuda. Nuda vzniká při hodinách, kdy učitel nedbá na aktivitu třídy, odpřednáší si prezentaci, kterou přednáší roky a ve všech třídách bez rozdílu. Každá třída se odlišuje, každé z nich vyhovuje jiný styl učení. Není zde chyba přímo v osobnosti učitele. Má dané jasné hranice, co smí a nesmí, aby neporušil předpisy a zákony. Ale i v těchto mezích se dá výuka značně diferenciovat podle učitelova uvážení. Čím více budou žáci zapojeni a budou vnímat nejen aktivitu svoji nebo ostatních spolužáků, ale i aktivitu a nadšení do výuky učitele, jejich aktivní jednání se bude zvyšovat. Naladí se na správnou atmosféru a výuka jim nebude připadat stereotypní, což zvýší jejich pozornost a chuť do učení. Aktivitu studentů na jednotlivých hodinách bez pochyby ovlivňuje jednání učitele s žáky samotnými. Pedagog by měl s každou třídou navázat určitý kontakt, komunikovat s nimi tak, aby je dokázal dostatečně namotivovat k učení učiva z daného předmětu.⁴⁷

---

⁴⁴ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str.122-128

⁴⁵ MERTIN, Václav, KREJČOVÁ, Lenka a kolektiv, *Výchovné poradenství*, 2020, str.253-256

⁴⁶ MERTIN, Václav, KREJČOVÁ, Lenka a kolektiv, *Výchovné poradenství*, 2020, str. 257-260

⁴⁷ SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona, *Krizové situace výchovy a výuky*, 2015, str.142-146

4 Prevence rizikového chování

Prevence je činnost nebo aktivita, která je uplatňována jako prostředek k předejití vzniku nějaké formy rizikového chování. Můžeme říct, že téměř každá střední škola dnes disponuje programem prevence proti rizikovému chování. Některá škola uplatňuje různé kurzy na podporu vzájemné komunikace a umění řešit konflikty, jiná pořádá besedy s odborníky na témata spojená s rizikovým chováním, další škola zase uplatňuje preventivní programy. Ostatně takovou prevencí je také zřízení školního poradenského pracoviště. Každý student by měl vědět, že pokud se potýká s nějakým problémem a neví, jak jej vyřešit, má se v rámci školy na koho obrátit. Cílem prevence je zamezení nebo snížení výskytu rizikového chování. Prevence je cílena na rozvíjení dovedností a znalostí studentů. Jde především o správné navazování vztahů, komunikaci, umět konflikt řešit, umět naslouchat, znát svoje hodnoty a nebát se říci si o pomoc.⁴⁸

Některým studentům může být záchranou takzvaný motivační rozhovor. Pro vysvětlení, co to vlastně motivační rozhovor znamená, bych ráda použila definici z knihy o těchto rozhovorech ve škole: *“Motivační rozhovor je soubor dovedností používaných při rozmluvě se studentem, při níž student sám formuluje argumenty hovořící ve prospěch změny.”*⁴⁹ Z definice vyplývá, že student vykazující rizikové chování má prostřednictvím rozhovoru s odborníkem možnost uvědomit si problém a nalézt možnosti řešení svého problému. Rozhodujícím subjektem je student. Znamená to, že jedinec sám nalézá vhodná řešení. Tím se zvyšuje šance na opravdové zlepšení. Takový rozhovor se většinou neuskuteční pouze jednou, ale je opakovaný, a tak je možno sledovat jednotlivé kroky ke zlepšení, monitorovat studentovo chování a jeho motivaci. Motivační rozhovor se vyznačuje určitou volností v řešení situace.⁵⁰

Jako skvělý krok v prevenci rizikového chování, jak už bylo několikrát zmíněno, je samozřejmě komunikace. Komunikace všech se všemi. Je důležité, aby pedagog uměl komunikovat se studenty a studenti s ním, ale nesmíme zapomínat, že velkou roli hraje také komunikace pedagoga s rodiči a komunikace pedagoga s ostatními kolegy a vedením školy. V tomhle ohledu by se jevila výborným krokem vpřed zpětná vazba. Tato zpětná vazba by dávala možnost studentům, rodičům i pedagogům pravidelně sdělovat škole a pedagogickému sboru svoje požadavky nebo potíže. Mohlo by se tak předejít výskytu nebo případnému nárůstu

---

⁴⁸ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str. 7-12

⁴⁹ ROLLNICK, Stephen, G. KAPLAN, Sebastian, RUTSCHMAN, Richard, *Motivační rozhovory ve škole*, 2017, str.15

⁵⁰ ROLLNICK, Stephen, G. KAPLAN, Sebastian, RUTSCHMAN, Richard, *Motivační rozhovory ve škole*, 2017, str.15-18, 21

rizikového chování a problémy řešit včas. Je ale třeba, aby byli dotyční o celém procesu dostatečně informováni a o této možnosti věděli. Lze také zpětnou vazbu provést anonymně nebo elektronicky a pro efektivnost by vedení školy při jejím zavádění mělo pravidelně o formě a procesu diskutovat s celým pedagogickým sborem, čímž by se mohlo předejít konfliktům uvnitř školy.⁵¹

Prevenčí a posílení vztahů také pomáhají takzvané třídnické hodiny.

4.1 Třídnické hodiny

Třídnické hodiny fungují jako skvělý preventivní prostředek. Tvoří a upevňuje se během nich důvěra mezi studenty a důvěra mezi studenty a pedagogem. V těchto hodinách se řeší organizační a třídnické věci. Záleží čistě na škole, zda třídnické hodiny do rozvrhu zařadí, je však více méně jisté, že také tyto hodiny můžeme chápat jako určitou prevenci před výskytem rizikového chování. Je doporučeno, aby škola třídnické hodiny zařadila hned na začátku školního roku přímo do rozvrhu, což dá studentům pravidelnost a jistotu, že pokud potřebují něco v rámci své třídy vyřešit, zde mají vždy možnost. Pokud se škola rozhodla třídnické hodiny zřídit, je na pedagogu, jakým stylem bude hodiny korigovat. Pro zamezení výskytu rizikového chování by neměl opomenout vytvořit bezpečné prostředí, kde se žádný student nebude bát projevit. Důležité je nezlehčovat žádný problém, který student sdělí a vždy poskytnout podporu. Student by také měl vidět, že pokud přijde s prosbou o řešení nějakého konfliktu, pedagog učiní potřebné kroky a bude se tomu věnovat.⁵²

Během třídnických hodin by mimo jiné mělo dojít k posilování a utužování vzájemných vztahů mezi studenty ve třídě, což dopomůže k lepší spolupráci a k lepšímu chování k sobě navzájem. Není od věci, aby se v rámci těchto setkání studenti podíleli na tvorbě třídnických pravidel, které budou po následující rok dodržovat, a které mohou zamezit výskytu onoho rizikového chování. Pedagog by měl také se studenty vést diskuzi o tom, co zrovna třída řeší, na čem se shodují, jestli mezi nimi od minulého setkání nevznikl nějaký problém, popřípadě jak ho vyřešili. Studenti tedy mají prostor vyjádřit se každý sám za sebe a sdělit, co se jim líbí nebo naopak nelíbí nebo zda nenavrhují nějaké změny. Během třídnických setkání lze také zařadit různé stmelovací činnosti a hry.⁵³

---

⁵¹ SVOBODOVÁ, Zuzana, *Konflikty ve škole*, 2021, str. 27-29

⁵² TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se školou*, 2019, str.119-121

⁵³ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se školou*, 2019, str.119-121

Třídnické hodiny mohou mít také daná témata, kterým se budou studenti během každé z nich věnovat. Témata může vymyslet a rozplánovat pedagog. Bylo by ale dobré nechat studenty vymyslet témata na alespoň pár třídnických hodin. Když pomineme to, že budou během řešení svých témat více aktivnější, pedagogu to dá také určitý vhled do toho, co studenty momentálně zajímá, nebo s čím se mohou ve svém životě potýkat. Témata mohou být závažnější, jako je třeba domácí násilí, nebo naopak odlehčenější a více praktické, jako může být například naučit se pracovat se stresem. Třídnickou hodinu ale nemusí vést pouze pedagog. Aby se projevila spolupráce a schopnosti studentů, může nechat pedagog jednou za čas třídnickou hodinu vést studenta, popřípadě studenty. Při této hodině může učitel skvěle pozorovat role ve třídě.⁵⁴

Zavedení třídnických hodin není pro školu povinné, je však na pováženu, zda zřízení těchto setkání nedopomůže k vytvoření lepšího a bezpečnějšího prostředí ve třídě.⁵⁵

4.2 Metody preventivních opatření

Do prevence rizikového chování spadá opravdu široká škála opatření, prostředků a aktivit uskutečňovaných v rámci školy. Existuje několik základních metod prevence. Aby byly metody prevence efektivní pro každý třídní kolektiv, je třeba prevenci nezobecňovat, ale připravit prostředek každé třídě individuálně a zvlášť, aby se dalo zaměřit na konkrétní situaci ve třídě. Prostředky a činnosti samozřejmě lze kombinovat a pedagog se při jejich výběru může poradit s jinými učiteli nebo také se školním poradenským pracovištěm.⁵⁶

Existují čtyři obecné kategorie preventivních metod. První z nich je metoda **slovní**, která zahrnuje primárně přednášky nebo výklady. Každého nejspíše napadne, že tato metoda nemůže být sama o sobě příliš účinná a atraktivní pro studenty. Je třeba ji kombinovat s jinou metodou. Více efektivní se může zdát metoda slovní **dialogická**, při níž dochází k rozhovoru učitele se studenty a studenty vzájemně. Pomocí rozhovoru může pedagog pochytit postoje a názory studenta, popřípadě studentů a dozví se toho zajisté více než z pouhé jednostranné přednášky. Velmi výraznou roli zastává metoda **aktivizační**, která je sice časově náročnější než výše zmíněné metody, je ale mnohem efektivnější. Hlavním úkolem této metody je zamyšlení se nad problémem a najít jeho vhodné řešení. Aktéři jsou studenti, kteří se sami zamýšlí nad svým problémem a snaží se najít co nejvíce informací k problému, navrhují různé možnosti řešení a

---

⁵⁴KAPOUNOVÁ, Kristýna, *Třídnické hodiny*, 2024, str. 15-20, 123

⁵⁵TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str.119-121

⁵⁶TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se školou*, 2019, str.13

diskutují o tom s ostatními studenty. V rámci této metody máme další dvě metody, které lze využít. Tou první je **situační**, kdy jde o rozbor problému, vyhledávání informací a hodnocení navrhaných řešení. Druhou je pak **inscenační**, kdy se studenti vžijí do problému, rozdělí si role a konkrétní situaci potom hrají a zkoušejí. Jako doporučované se označují takzvané **komplexní** metody, které zahrnují různé formy myšlení, navrhování a posuzování nápadů, problémů a situací. Často se využívají různé aktivity na počítačích nebo vypracování projektů. I když je tato metoda primárně doporučována, měla by se také kombinovat s nějakou aktivnější metodou.⁵⁷

Preventivních prostředků má škola k dispozici mnoho. Kolik, a jaké z nich využije, je rozhodnutím školy. Zajisté by měla škola zachovat různorodost prostředků a jejich inovaci.⁵⁸

---

⁵⁷ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se školou*, 2019, str.13-15

⁵⁸ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str.13-15

5 Primární prevence

Primární prevence je uplatňována především před vznikem jakéhokoliv projevu rizikového chování a celkově se snaží minimalizovat jeho výskyt. Cílí na všechny studenty a je prostřednictvím různých programů a opatření zajišťována téměř v každé škole. Účelem primární prevence je předcházení vzniku rizikového chování a zamezení působení faktorů, které by rizikové chování mohly způsobovat. Jde o včasnou identifikaci nebezpečných situací a traumatických zkušeností, které by mohly vyústit k rizikovým projevům, jako je tomu třeba u týraného nebo zneužívaného dítěte nebo u domácího násilí. Primární prevence by měla pomoci studentům rozvinout dovednosti potřebné ke správnému rozvoji, sociálnímu žití a naučit je zvládat stresově náročné situace.⁵⁹

Školní metodik prevence (ŠMP) každý rok zpracovává pro svoji školu minimální preventivní program, ve kterém se zaměřuje právě na správnou výchovu, rozvoj dovedností a správný životní styl. Tento typ prevence kontroluje Česká školní inspekce a je zkoumána také úspěšnost a efektivnost programu. Takový preventivní program může být velmi nápomocen studentům, kteří mají sklon k projevům rizikového chování. Mohou se o něj opřít a najít v něm včas pomoc. Dále škola disponuje preventivní strategií, která vychází ze školního vzdělávacího programu a je jeho podstatnou částí. Strategie má ale dlouhodobější působnost a jsou v ní jasně vymezeny cíle, kterých chce škola v rámci oblasti rizikového chování dosáhnout. Je vypracována individuálně na každé škole, aby mohly být zohledněny konkrétní potřeby školy a mohla být tak zajištěna mnohem větší efektivita.⁶⁰

Primární prevence by měla zajišťovat, že student bude vykazovat určité posuny v oblasti rizikového chování. Měl by být schopen vymezit základní pojmy týkající se rizikového chování, aby uměl včas rozpoznat nebezpečnou situaci. Cílem je vzdělat studenta. Zajistit, aby měl student v této oblasti dostatečné vědomosti, byl informovaný.⁶¹

5.1 Specifická primární prevence

Podkategorií primární prevence je prevence, která je již mnohem konkrétnější a je cílena na samotné formy rizikového chování. Zabývá se tedy tím, jak zamezit výskytu rizikového chování nebo jednotlivou formu omezit. Jedná se o primární prevenci specifickou. Jde vlastně

---

⁵⁹ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010, str.1

⁶⁰ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010, str.1-3

⁶¹ TITMANOVÁ, Michaela, *Prevence rizikového chování, praktická příručka pro práci se třídou*, 2019, str.11-12

o to, že je určena detailněji, jelikož se zabývá každou formou rizikového chování zvlášť a určuje různé činnosti, opatření a aktivity sloužící k zabránění vzniku takového chování studentů. Tato prevence se dále dělí podle toho, komu je určena, a v jakém rozsahu se problémové chování již řeší. První podskupinu tvoří prevence **všeobecná**, která je uplatňována v širší společnosti bez vědomosti, jak moc se problém rozmohl. Dalo by se říct, že jde o základní povědomí o problému a o možnostech, jak tomu lze předcházet. Na bližší okruh osob se specifikuje prevence **selektivní**, která je již zaměřena na studenty, u kterých by se dal výskyt rizikových jevů předpokládat a snaží se je ovlivnit tak, aby k jevu nedošlo. Poslední podskupinu nám doplňují studenti, kteří už mají zkušenost s nějakým typem rizikového chování. Na ně je poté uplatňována prevence **indikovaná**. Zde by mohlo jít spíše o nějaké ponaučení nebo i pátrání po příčině takového chování a samozřejmě zamezení nárůstu projevů rizikového chování.⁶²

5.2 Nespecifická primární prevence

Jak už z názvu vypovídá, tato prevence není nijak blíže specifikována. Nejde o přímočaré příkazy, zákazy, jaké opatření a preventivní prostředky využívat. Do nespecifické primární prevence můžeme zařadit obecné aktivity a činnosti, které vedou ke zdravému životnímu stylu. Účelem této prevence je naučit jedince pracovat s volným časem. Aby jedinci posilovali dobré vztahy ve společnosti, osvojovali si správné sociální chování a učili se dodržovat různá pravidla ve společnosti. Nespecifická prevence by také měla spočívat v tom, že jedinec za sebe a za své chování bude umět převzít zodpovědnost. Tomu dopomáhají mimo jiné různé mimoškolní aktivity, jako jsou kroužky a zájmové činnosti. Může jít o sportovní aktivitu nebo například o umění. Jakou formu využití volného času dítě zvolí není až tak důležité, pokud to bude mít pro dítě a jeho vývoj smysl, výrazně mu to pomůže v učení se odpovědnosti, organizaci svého volného času a učení se dodržovat základní pravidla.⁶³

5.3 Efektivní primární prevence

Efektivní prevence souvisí s prevencí nespecifickou. Za efektivní prevenci totiž můžeme považovat všelijaké programy a aktivity, které jsou směřovány k vytvoření bezpečného prostředí ve třídě, zdravého klimatu, osvojení si převážně komunikačních dovedností, umění odmítnout a zvládnání stresových a napjatých situací. V rámci této prevence se nejčastěji uplatňují komplexní preventivní programy, které jsou aplikovány na studenty v

---

⁶² MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010, str. 2

⁶³ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010, str.2

menších skupinkách. U programů efektivní prevence se dbá především na dlouhodobé působení, aktivnost a názornost. Účelem je, aby si studenti byli schopni osvojit důležité dovednosti potřebné pro zvládání konfliktů a jiných situací, aby si uvědomili sami sebe a své hodnoty a dokázali si stanovit reálné cíle. Součástí je také výchova ke zdravému sebevědomí. Můžeme tedy s jistotou říci, že efektivní primární prevence se snaží studenty naučit zdravému sebepojetí a vystupování ve společnosti, aniž by museli vykazovat rizikové nebo až deviantní chování.⁶⁴

5.4 Neúčinná primární prevence

Posledním typem primární prevence je prevence neúčinná. Jedná se o prevenci, která sice aplikována je, nemá ale takové účinky, jaké bychom si představovali. Do neúčinné prevence můžeme zařadit širokou škálu různých besed, exkurzí, jednorázových akcí, sledování dokumentů nebo různé pasivní činnosti, do kterých studenti nejsou téměř zapojeni. Škola je většinou samozřejmě pořádá s dobrým úmyslem a vědomím, že dělá dostatek pro to, aby se na jejich škole rizikové chování co nejvíce minimalizovalo. Pokud ale zmíněné besedy nebo různé výklady neprokládá něčím více aktivním, prevence ztrácí svůj účinek. Sami si můžeme říct, kolik si toho asi pamatujeme z jedné besedy o alkoholu, kterou jsme, nebo alespoň většina z nás, absolvovali na střední nebo základní škole. Taková beseda s odborníkem na konkrétní oblast není vůbec špatným preventivním prvkem, je ale důležité ji prokládat aktivními činnostmi, zapojit studenty. Z pouhého poslouchání informací a předávání zkušeností si nikdo z nich moc neodnese. Prevence tak ztrácí svůj účel a význam.⁶⁵

---

⁶⁴ MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010, str.2

⁶⁵ MŠMST, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010, str.2

6 Školní poradenské pracoviště

Školní poradenské pracoviště (ŠPP) škola zřizuje především za účelem pomoci studentům, jejich rodičům nebo zákonným zástupcům. Také škole, jejím zaměstnancům. V rámci školního poradenského pracoviště poskytují odborníci služby jako je poradenství, diagnostika, prevence nebo dostatečné informování ostatních. Součástí poradenského pracoviště může být také kariérní poradce, který je nápomocen primárně studentům a pomáhá jim s volbou povolání nebo s volbou dalšího vzdělávání. Školní poradenské pracoviště často spolupracuje se školním poradenským zařízením, které se skládá z pedagogicko-psychologické poradny (PPP) a speciálně pedagogického centra (SPC).⁶⁶

Součástí školního poradenského pracoviště je tak především školní metodik prevence (ŠMP), výchovný poradce, popřípadě školní psycholog. Dalšími pracovníky mohou být speciální pedagog nebo sociální pracovník školního poradenského pracoviště. Bezmála velkou roli v poradenském pracovišti tvoří také třídní učitelé.⁶⁷

Při zřízení tohoto pracoviště bylo samozřejmě myšleno primárně na děti a studenty, v praxi ale může být poradenské pracoviště nápomocno také samotným pedagogům. Nejen studenti, ale i učitelé jsou mnohdy ve škole ohroženi. Může se jednat se především o psychické problémy nebo syndrom vyhoření. Poradenské pracoviště jim tak může být prvním záchranným bodem, poradcem nebo prevencí před možným ohrožením.⁶⁸

6.1 Školní metodik prevence

Pozici školního metodika prevence je povinna zřídit každá škola. Metodikem je ve většině případů jmenovaný někdo z řad již stávajících pedagogů. Hlavním úkolem metodika prevence je prevence rizikového chování, a popřípadě následná intervence a práce s žáky, kteří projevují jakýkoliv typ rizikového chování. Metodik se tedy snaží eliminovat vznik nebo následnou eskalaci rizikových jevů a pomoci jak studentům, tak třeba i svým kolegům. Má na starost zajištění, přípravu a proces zavedení různých preventivních opatření a programů proti zmíněnému chování na škole. V rámci náplně své práce nemusí zajišťovat dostatečné a vhodné vzdělání a obohacení výuky pouze studentům, ale kromě nich to také doporučuje svým kolegům. Zkrátka by se měl postarat o dostatečnou informovanost studentů, rodičů i pedagogů.

---

⁶⁶ Zákon č. 561/2004 Sb. *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*, § 116

⁶⁷ MERTIN, Václav, KREJČOVÁ, Lenka a kolektiv, *Výchovné poradenství*, 2020, str. 71

⁶⁸ BĚLÍK, Václav, SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava, KRAUS, Blahoslav, ANTL, Miroslav, HERYNKOVÁ, Marie, *Sociální patologie-vybraná ohrožení pedagogů*, 2022, str. 121

Přitom ale může spolupracovat s ostatními kolegy, především s kolegy, kteří jsou také součástí školního poradenského pracoviště.⁶⁹

6.2 Školní psycholog

Pozice školního psychologa je pro ŠPP nepovinná, využívá se doplňkově. Školní psycholog má na starosti převážně poskytování psychologických a pedagogických služeb, od informovanosti přes pomoc až po komunikaci a spolupráci s ostatními kolegy a vedením školy. Převážně je nápomocen výchovnému poradci a školnímu metodiku prevence při řešení školních problémů. Také se podílí na tvorbě a realizaci programu prevence. Hraje důležitou roli také při zápisu dětí do prvních ročníků a diagnostikuje děti se vzdělávacími a výchovnými problémy. Nejen žákům, ale i rodičům a pedagogům je k dispozici s konzultacemi a poradenskými službami.⁷⁰

Výčet činností školního psychologa je opravdu obsáhlý a mohli bychom stále pokračovat. Z toho vyplývá, že psycholog je na škole bez pochyby třeba.

6.3 Výchovný poradce

Výchovný poradce je v rámci ŠPP a v rámci celé školy velmi důležitou osobností. Odvívá se od něj téměř všechno, co se týká výchovných problémů, vzdělávacích problémů, docházky, špatného prospěchu, ale také prevence a intervence rizikového chování. Zkrátka výchovný poradce by měl být jedním ze základních pilířů školy a ŠPP. Úzce spolupracuje s ŠMP, třídními učiteli a také s rodiči a studenty.⁷¹

Úkolem výchovného poradce je poradenství a konzultace poskytované primárně studentům a jejich zákonným zástupcům. Řeší problémy a otázky týkající se převážně výchovy a výchovných problémů. Společně s ostatními se podílí na realizaci preventivních programů a zprostředkovává škole programy výchovné. Sleduje žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, diagnostikuje problémy ve škole a sleduje klima ve třídách a ve škole celkově. Zabývá se také školní neúspěšností, kde se snaží zaměřit hlavně na příčiny neúspěšnosti a jejich možné řešení. Kompetence a rozsah působnosti výchovného poradce záleží převážně na tom, zda škola disponuje školním speciálním pedagogem a školním psychologem. Pokud totiž ne, výchovný poradce zastává celou oblast a přebírá kompetence i zmíněných profesí. Pokud jsou

---

⁶⁹ EHLOVÁ, Marcela, *Výchovné poradenství na středních školách v kontextu současnosti*, 2016, str. 52

⁷⁰ Vyhláška č. 197/2016 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, 2016, Příloha č. 4 k vyhlášce č. 72/2005 Sb.

⁷¹ Vyhláška č. 197/2016 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, 2016, § 7

ve škole také zaměstnány, oblast si rozdělí. Přesto téměř ve všem spolupracují. Dalo by se říct, že výchovný poradce je pomyslnou spojkou mezi školou a rodiči, a také mezi školou a ŠPP.⁷²

---

⁷² EHLOVÁ, Marcela, *Výchovné poradenství na středních školách v kontextu současnosti*, 2016, str. 102-106

PRAKTICKÁ ČÁST

7 Metodologie výzkumu

7.1 Kvalitativní výzkum

Bakalářská práce na téma prevence proti rizikovému chování vyžaduje osobnější přístup, proto jsem pro výzkum zvolila kvalitativní metodu, která umožňuje pomocí několika různých metod poznat problematiku hlouběji a osobněji. Jako nástroj pro sběr dat jsem využila polostrukturovaný rozhovor. Díky kvalitativnímu výzkumu lze dostat širší a hlubší perspektivu na konkrétní oblast.

7.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jaké preventivní prostředky konkrétní škola využívá k prevenci rizikového chování. Dále jakým způsobem o prevenci škola dává povědomí svým studentům, a jak široká je paleta preventivních metod a opatření. Mimo to je cílem práce zjistit, které typy rizikových projevů škola řeší nejčastěji. Výzkum se zaměří na další vzdělávání pracovníků ŠPP. Domnívám se, že další vzdělávání umožní pracovníkům ŠPP lepší orientaci v problematice, zajistí zlepšení dovednosti, jak pracovat s problémovými studenty a budou mít díky vzdělávání přehled o inovacích a dostupných opatření prevence. Práce se také zabývá vlivem moderních technologií na rozvoj rizikového chování. Výzkum se zaměří také na to, zda mají pedagogové ve škole nějaké povědomí o tom, z jakých rodin problémoví studenti pochází.

7.3 Výzkumné otázky

HVO - Jaké preventivní programy a opatření proti rizikovému chování využívá konkrétní střední škola?

DVO 1 - Jaké možnosti dalšího vzdělávání mají zaměstnanci školního poradenského pracoviště, kteří pracují s problémovými studenty?

DVO 2 - Mají pedagogové v rámci práce se studenty vykazujícími rizikové chování přehled o rodinách, ze kterých tito studenti pochází?

DVO 3 - Jakým způsobem škola rizikové projevy řeší?

DVO 4 - Jaký vliv mají moderní technologie na rozvoj rizikového chování?

DVO 5 – Jakým způsobem sleduje škola úspěšnost preventivních programů a opatření?

7.4 Výzkumné metody

Otázky do výzkumného šetření byly stanoveny s odkazem na hlavní a další výzkumné otázky a v souladu s cíli práce. Jedná se o polostrukturovaný rozhovor.

1. Co chápete, co si představíte pod pojmem rizikové chování?
2. Jakým způsobem mají studenti možnost se o této problematice dozvědět více?
3. Jak poznáte, že někdo jeví známky rizikového chování?
4. Myslíte si, že se na Vaší škole rizikové chování s postupem času stupňuje nebo naopak?
5. Jak často řešíte problém spojený s rizikovým chováním studentů?
6. Co řešíte nejčastěji?
7. Z pohledu genderu, vyskytuje se problém s rizikovým chováním spíše u dívek nebo u chlapců?
8. Jak probíhá Vaše vzdělávání v této oblasti?
9. Jaký vliv mají moderní technologie na vývoj rizikového chování?
10. Z jakých rodin jsou děti vykazující rizikové chování? Co víte o jejich rodinách?
11. Jaké prostředky, opatření k prevenci rizikového chování Vaše škola využívá?
12. Jak/v čem tyto programy pomáhají studentům vykazujícím rizikové chování?
13. Sledujete nějakým způsobem úspěšnost preventivních opatření proti rizikovému chování?
14. Mohl/a byste zmínit konkrétní preventivní program, který byl na Vaší škole aplikován a stručně ho popsat?
15. Někteří lidé zastávají názor, že čím více se o problému mluví, tím více to nabádá k jeho opakovanému konání. Myslíte, že to platí i pro preventivní programy proti rizikovému chování?

7.5 Charakteristika respondentů

Respondentky pro výzkum byly pedagožky působící v rámci školního poradenského pracoviště. Byly vybrány tři střední školy, kde rozhovory proběhly záměrně alespoň se dvěma pracovníky ŠMP s rozdílnými funkcemi. Střední školy byly vybrány s ohledem na kritérium reprezentativnosti, co se týče typu škol čili gymnázium, odborná střední škola a odborná střední škola společně s vyšší odbornou školou, aby byla naplněna různorodost výzkumných dat. Respondentek bylo celkem sedm.

Tabulka 1: *Charakteristika respondentů*

R	Věk	Praxe na škole	Pozice	Škola
R1	57	25 let, v ŠPP 7 let	školní psychologka	VOŠ a SŠ
R2	52	30 let, v ŠPP 2 roky	školní metodička prevence	VOŠ a SŠ
R3	51	20 let, v ŠPP 5 let	školní metodička prevence	Gymnázium
R4	58	6 let, v ŠPP 3 roky	výchovná poradkyně	Gymnázium
R5	40	15 let, v ŠPP 2 roky	výchovná poradkyně	SŠ
R6	61	4 roky	školní metodička prevence	SŠ
R7	51	6 let, v ŠPP 4 roky	školní metodička prevence	SŠ

7.6 Realizace výzkumu

Pro výzkum byla zvolena kvalitativní metoda sběru dat. Pro sběr dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Otázky do rozhovoru byly sestaveny s ohledem na výzkumné otázky a na cíl výzkumu. Po udělení souhlasu vedení školy a souhlasu vybraných respondentek se uskutečnily rozhovory. Všechny rozhovory proběhly formou osobního setkání v prostředí konkrétní střední školy. Respondentky byly seznámeny s průběhem sběru dat a souhlasily s nahráváním rozhovorů na mobilní záznamník.

7.7 Analýza rozhovorů

Nástroj pro sběr dat byl polostrukturovaný rozhovor s možností doplňujících otázek. Pro analýzu dat byla využita metoda otevřeného kódování. Jedná se o efektivní a univerzální prostředek pro práci s daty. Otevřené kódování se používá napříč různými designy kvalitativního výzkumu, i když bylo původně vyvinuto pouze pro design zakotvené teorie.⁷³ Otevřené kódování probíhalo zvolenou metodou kódování v ruce neboli papír-tužka. Na základě stanovených kódů byly následně vytvářeny kategorie, které sloužily jako podklad pro další práci s daty. Na závěr jsem pro interpretaci dat využila techniku vyložení karet.

7.8 Etické aspekty výzkumu

Respondentky byly důkladně obeznámeny s cílem výzkumu a souhlasily s nahráváním na mobilní záznamník a následným zveřejněním zjištěných informací. Ústní souhlas je také nahrán na mobilním záznamníku a byl uskutečněn před začátkem rozhovoru. Získaná data slouží pouze pro výzkumné šetření této práce, s čímž byly respondentky seznámeny.

⁷³ ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, 2007, str.211

7.9 Vyhodnocení dat

Na základě rozhovorů a analýzy získaných dat vznikly následující kategorie:

1. Charakteristika respondentek

- a. Pozice a praxe
- b. Věk
- c. Možnosti dalšího vzdělávání

2. Rizikové chování

- a. Vývoj
- b. Nejčastěji řešený jev
- c. Četnost výskytu
- d. Přístup školy k projevům
- e. Způsoby řešení

3. Prevence rizikového chování

- a. Prostředky a opatření
- b. Účel prevence
- c. Úspěšnost prostředků

4. Spolupráce

- a. Instituce
- b. Kolegiální pomoc
- c. Rodina

5. Vliv ostatních faktorů

- a. Moderní technologie
- b. Pohlaví
- c. Rodina

7.10 Interpretace dat

Charakteristika respondentek

Pozice a praxe: Respondentky zaujímaly rozdílné pracovní pozice, avšak každá z nich byla součástí školního poradenského pracoviště. Rozhovor byl veden s jednou školní psychologou, dvěma výchovnými poradkyněmi a čtyřmi školními metodičkami prevence napříč třemi vybranými středními školami. Praxe se individuálně velmi lišila. Časové rozpětí pedagogického působení respondentek na škole bylo v rozpětí od 6 do 30 let. Co se týče praxe přímo na pozici ve školním poradenském pracovišti, také zde se to výrazně odlišovalo. Doba

působení v ŠPP byly 2-7 let, přičemž se tento faktor lišil také v tom, kdy se respondentky své pozice ujmuly. Řada z nich na škole působí poměrně dlouho dobu, v ŠPP jsou pak kratší chvíli. Pouze u jedné respondentky, a to u respondentky číslo 6, se shoduje délka působení jak ve škole, tak zároveň ve školním poradenském pracovišti.

Věk: Věkové rozpětí respondentek bylo zajímavým faktorem výzkumu. Věk dotazovaných byl od 40 do 61 let, avšak většina respondentek zaujímala věk kolem 55 let. Zajímavá byla především respondentka 2, která uvedla, že její věk je 52 let, přičemž na škole pracuje 30 let. Dá se pak předpokládat více než dobrý přehled o vývoji rizikového chování na škole a o vyzkoušených způsobech řešení a prevence.

Možnosti dalšího vzdělávání: Téměř všechny respondentky, až na jednu, a to na respondentku číslo 2, uvedly, že se různými formami snaží dovzdělávat v oblasti rizikového chování a prevence rizikových jevů. „*Chtěla bych, abyste do té bakalářky napsala, že já tohle všechno, jako práci metodičky a všechno to dovzdělávání dělám v plném pracovním zapřažení, protože mimo jiné tady učím nejen angličtinu a nemám prostě žádný úlevy*“, uvedla respondentka 3. Nejvíce bylo uváděno absolvování různých přednášek, školení, seminářů a webinářů na téma, které je jim doporučeno nebo respondentky jednoduše zajímá. Jako další možnosti vzdělávání byly uvedeny kurzy, jednodenní nebo také vícedenní. Respondentka 1 uvedla: „*I když moje zkušenosti jsou fakt jako bohaté, stále se snažím vzdělávat a jezdím na různé kurzy, abych nevyšla ze cviku (smích)*“. Nebyla opomenuta ani možnost vzdělávání z pohodlí domova neboli hojně využívání online forem kurzů a seminářů. Dále respondentky uvedly pravidelné oficiální setkávání s ostatními pedagogy z oboru a z toho vyplývající vzájemné obohacování o nové zkušenosti. Svě místo zaujmuly také odborné knihy. Dotazované uvedly, že existuje velké množství vzdělávacích materiálů, které lze získat také zdarma. Odpovědi respondentek lze shrnout do jednoho slova, a to sebevzdělávání. Většina z nich uvedla, že další vzdělávání je téměř celé na jejich svévoli a chtějí se něčemu novému přiučit.

Rizikové chování

Vývoj: Respondentky byly také dotázány, jakým způsobem se za dobu jejich praxe na škole rizikové chování vyvíjí. Zda mají pocit, že se stupňuje nebo je tomu naopak. Odpovědi se velmi odlišovaly. Vyplývalo, že každá škola má s vývojem rozdílnou zkušenost. Je to způsobeno nejspíše různými typy vybraných škol. Zatímco respondentky 1 a 2 uvedly, že rizikové chování se u nich v ohledu četnosti stupňuje, respondentky 5, 6 a 7 zastávají názor, že vývoj je stále stejný a rizikové chování se nestupňuje, ani jej neubývá.

Respondentka 4 sděluje: *“U nás to jde v takových jako vlnách bych si troufla říct. Někdy tady máme práce nad hlavu, že nevíme kam dřív skočit, a jindy je zase poměrně dlouho období klidu”*. Šetření tedy ukázalo, že vývoj rizikového chování se velmi liší na každé z vybraných škol.

Nejčastěji řešený jev: Jeden z cílů výzkumného šetření je zjistit, s jakým projevem rizikového chování školy nejčastěji pracují. Také zde se potvrdil můj předpoklad velké odlišnosti podle typu školy. Zatímco gymnázium se potýká především s duševními problémy, a z toho plynoucím sebepoškozováním a záškoláctvím, ostatní dotazované školy řeší převážně kyberšikanu, nevhodné chování a vztahové problémy související s klimatem třídy. Jedna z dotazovaných škol dokonce uvedla zkušenost s pornografií a následnou šikanou. Objevila se také problematika poruch příjmu potravy nebo návykové látky užívané na půdě školy.

Četnost výskytu: Při otázce mířené k četnosti výskytu a řešení problémů spojených s rizikovým chováním se odpovědi respondentek téměř nelišily. Prakticky všechny dotazované uvedly, že řeší rizikové chování zhruba dvakrát do měsíce. Respondentka 5 ale uvedla: *“Je to jako takový hodně individuální. Tady prostě záleží hodně na tom typu no, něco se řeší pořád a něco jednou za čas”*.

Přístup školy k projevům: Stejně jako se liší vývoj a projevy rizikového chování na školách, liší se také přístup k projevům nebo k rizikovému chování celkově. Všechny respondentky odpověděly, že k rizikovému chování přistupují velice otevřeně a snaží se, pokud možno, projevy řešit okamžitě. Respondentka 5 uvedla: *“My na naší škole nemáme ve zvyku zavírat oči před problémy a nebojíme se veřejně o nich komunikovat”*. Téměř všechny respondentky zdůraznily, že mají zkušenost také se středními školami, které se stále tváří, jako by se na půdě jejich školy rizikové chování vůbec nevyskytovalo. Respondentka 3 reagovala: *“Tento přístup je přímá cesta do pekel”*. Respondentka číslo 3 dále uvedla, že jejich přístup k rizikovému chování spočívá v přenechání zodpovědnosti na samotných studentech. Uvádí, že oni, jako škola, studentům nic nezakazují ani nepřikazují, pouze sdělí možná rizika, a jak se dále rozhodnou je zcela na nich. Přístup vybraných škol k problematice rizikového chování vystihuje několik obecných pojmů, a to důkladnost, otevřenost, pečlivost, obezřetnost a snaha vždy najít vhodné řešení, byť to není jednoduché.

Způsoby řešení: Způsoby řešení problémů spojených s rizikovým chováním jistě závisí na charakteru projevu, jeho intenzitě a zcela určitě záleží také na konkrétní osobě. Je to tedy velmi individuální a způsob řešení je pokaždé jiný. Přesto se napříč odpověďmi respondentek

několik způsobů opakovalo. Nejvíce respondentky uváděly komunikaci s problémovým studentem. Respondentka 6 uvedla: *“Podle mě je komunikace zásadní tady v tom řešení projevu rizikového chování”*. Dále byly uváděny převážně pohovory, setkání nebo sankce vyplývající ze školního řádu. Opomenuty nebyly ani výchovné opatření a výchovné komise. Respondentka číslo 5 uvedla: *“Naše škola se nebojí použít ani ty razantní opatření, a to myslím fakt razantní, třeba přímo vyloučení ze školy.”* Objevovала se také důležitost důvěry. Dotazované se shodují, že řešení spočívá v okamžitém, popřípadě včasném zásahu oprávněných osob, ve zvolení vhodné metody řešení a v nebojácnosti o problému nahlas mluvit.

Prevence rizikového chování

Prostředky a opatření: Existuje široká škála prostředků, opatření a různých metod, které lze zařadit do prevence rizikového chování. Přesto se některé prostředky zcela jistě využívají častěji než prostředky jiné. Z uváděných odpovědí vyplývá, že vybrané školy hojně využívají preventivní prostředky jako jsou přednášky na určité téma, semináře, kde se aktivně zapojují také samotní studenti a exkurze. Každá ze zmíněných škol využívá nástěnky s preventivním obsahem, které rozmísťuje různě po prostorách školy. Stejně tak se respondentky shodují v důležitosti využití provázanosti ŠVP s prevencí, což spočívá v zasazení prevence rizikového chování do běžných školních předmětů, jako je třeba občanská nauka nebo základy společenských věd. Uváděny byly dále komplexní preventivní programy. Dotazované sdělily hojné využívání možnosti zařazení třídnických hodin, prostřednictvím kterých uskutečňují prevenci, a podle respondentek tyto hodiny také přispívají k bezpečnému a zdravému klimatu ve třídě. Všechny školy realizují adaptační kurzy pro první ročníky, což vnímají jako zásadní faktor v prevenci rizikového chování. Respondentka 3 uvedla: *“Jako takhle to řeknu, adaptační kurz sice pomůže stmelit tu třídu a vytvořit aspoň na začátku to bezpečné klima jo, ale moje zkušenosti říkají, že během zhruba nějakých těch dvou let každá třída stejně nějakým typem toho rizikového chování projde, tomu se prostě neubráníte, a stejně se musí s nimi pak pracovat dál”*. Z výzkumného šetření tedy vyplynulo, že vybrané školy využívají opravdu širokou paletu dostupných prostředků a opatření k prevenci rizikového chování.

Účel prevence: I když by se zdálo, že účel prevence je jasný a je jenom jeden-zamezit rizikovému chování, respondentky se v tom, co je účelem, rozcházel. Každá z dotazovaných vnímá prevenci kladně. Respondentka 1 uvedla: *“Prevence je neoddelitelnou součástí mojí pedagogické práce”*. Zatímco respondentka 2 sdělila, že se kromě prevence celkově snaží posílit také finanční gramotnost žáků, aby se nedostali například do dluhové pasti a z toho

vyplývajícími problémů. Respondentka 3 uvedla: *“My jako naše škola vidíme účel prevence hlavně v posílení důvěry a sebedůvěry studentů. My se snažíme, aby ty naši žáci věděli, že rizikový chování má taky svoje mínusy, a nejen pro tu naši společnost, ale hlavně pro ně, pro ty děcka”*. Respondentka 7 pak uvedla, že účelem pro ně je dát studentům vědět, co je žádoucí a správné, že všechno má své následky a vše se bude důkladně prošetřovat. Účelem prevence tedy může být pro každého něco jiného, i když ve výsledném stavu je to určitě jeden a ten stejný cíl.

Úspěšnost prostředků: Jelikož sledovat úspěšnost preventivních opatření je poměrně složitá věc, nepředpokládala jsem, že by některá z vybraných škol úspěšnost nějakým způsobem sledovala nebo vyhodnocovala. Moje očekávání ale předčilo hned několik z dotázaných. Respondentka 1 uvedla, že jejich škola využívá program zvaný “sepa”, který definuje jako výkaz školních metodiků prevence, kde se statisticky zaznamenává výskyt a počet řešených případů spojených s rizikovým chováním. Na základě sepy pak mohou vyhodnotit, jaká byla situace před uplatněním konkrétního preventivního opatření, a jaká byla situace poté. Respondentka 4 odpověděla: *“My tu úspěšnost vyhodnocujeme na základě hlavně zpětné vazby přímo od těch našich studentů, a pak taky hodně od třídních učitelů, se jich jako ptáme, jak se to líbilo a tak. My to bereme tak, že když se něco udělá, nějaký ten preventivní krok, program, a pak se delší dobu nic neděje, tak my tu prevenci bereme jako úspěšnou”*.

Spolupráce

Instituce: Všechny respondentky uvedly, že v rámci realizování preventivních opatření spolupracují s různými institucemi. Nejčastěji zaznívala Policie České republiky, která se zaměřuje především na kyberšikanu a trestní odpovědnost. Dále školy úzce spolupracují s krajem a místně příslušnými pedagogicko-psychologickými poradnami. *“Nám třeba jako Jihomoravský kraj dokonce poskytuje dotace pro naši školu přímo na ty naše adaptační pobyty a pořádá pro nás, školní metodiky prevence, krajskou konferenci metodiků. A ta dotace je poměrně velká, je to nějakých 80 000,-, takže za to uděláme krásnej adaptáček pro ty děcka”*, sděluje respondentka 7. Jedna z respondentek povrdila spolupráci také s kuřimskou věznicí, která pro školu pořádá přednášky a besedy. Dále byla uvedena spolupráce s charitou v té stejné obci, jako se nachází škola. Charita poskytuje poradnu pro osoby s duševními problémy v rámci programu “Otevřené dveře”. Rozhovory ukázaly, že vybrané školy disponují množstvím spoluprací, což jim umožňuje okořenit metody prevence.

Kolegiální pomoc: Při prevenci rizikového chování je zásadní spolupráce mezi pedagogy navzájem. Respondentky uvedly úzkou spolupráci především s třídními učiteli. Uvedly také, že se snaží důležitost prevence a komunikace vstřípit všem pedagogům v rámci své školy, a že ne všichni jsou ochotni se tomu podrobit. Přesto z výzkumného šetření vyplynulo, že většina z pedagogů mimo ŠPP se snaží co nejvíce a nejlépe spolupracovat. Co se týče pracovníků působících v ŠPP, také zde funguje výborná spolupráce. Téměř všechny respondentky uvedly, že si mezi sebou vypomáhají a předávají potřebné zkušenosti, vědomosti a materiály. Diskutují o problematice. Pro správné fungování ŠPP a efektivní prevenci je kolegiální pomoc a spolupráce výrazně důležitým prvkem.

Rodina: Spolupráce s rodinou, jak už při prevenci nebo při samotném řešení problémů, je sama o sobě složitější, jak také potvrdily respondentky. Respondentka 4 uvedla: *“Ono je to těžký, některý z rodin jsou jako ochotni s náma spolupracovat a podílet se na pomoci a nápravě chování toho jejich dítěte, jiný rodiny ale zase naopak všechno s čím přijdeme bojkotují a na signály od nás, že je něco špatně, že se něco děje, vůbec nereagují”*. Přičemž uvádí, že pro ně samotné a pro jejich práci je primární odstranit rizikový jev, zabránit jeho rozvoji a pomoci studentovi. Jaký proces řešení a pomoci zvolí rodina již neovlivní. Též dotazované sdělují, že mají zkušenost také s velmi poučenými rodiči, kteří ví, oč jde, a jakým způsobem situaci řešit. Respondentka 4 uvedla, že jejich školu navštěvuje poměrně mnoho studentů, jejichž rodiče se snaží problém co nejvíce ututlat nebo se snaží vše vyřešit doma bez pomoci ostatních osob. Z šetření lze vyčíst velmi rozdílné způsoby jednání rodin a fakt, že ne každý si nechá pomoci, i když by to bylo třeba.

Vliv ostatních faktorů

Moderní technologie: Moderní technologie mají nepopsatelně velký vliv na rozvoj rizikového chování, s čímž souzní také respondentky. Všechny dotazované uvedly, že dle jejich názoru nesou moderní technologie značnou část viny na rozvoji rizikového chování, především potom kyberšikany. Respondentka 2 odpověděla: *“My tady ten poslední uplynulý rok zaznamenáváme velmi vysoký nárůst právě té kyberšikany”*. Odůvodňuje to možností vytvoření anonymity, falešné identity a praktické nepostižitelnosti pachatele, který útočí na oběť přes internetové sítě. Respondentky se shodují, že moderní technologie jsou dobrý sluha, ale zlý pán. Zatímco respondentky 1 a 2 se k moderním technologiím staví ryze negativně a cestu vidí v razantním řešení-zákazu používání mobilních telefonů na půdě školy, respondentka 3 uvedla: *“My se momentálně snažíme ty děcka naučit používat ty mobily a ty jejich internetový a sociální*

sítě jako pomocníka a zdroj cenných informací, ne jako prostředek, kterej využívají pro plýtvání časem". I přes původní shodu názorů všech dotazovaných se každá střední škola pere s problémem moderních technologií po svém a snaží se najít ideální cestu pro používání mobilních telefonů v prostorách školy.

Pohlaví: Respondentky se shodují, že pohlaví dle jejich názoru nemá vliv na četnost rizikového chování. Uvedly rovnoměrné zastoupení výskytu rizikových jevů, jak u chlapců, tak u dívek. Rozdíl vidí ve způsobu konkrétního projevu, přičemž uvádí, že dívky spíše vykazují jevy, jako jsou duševní problémy, sebepoškozování, anorexie nebo právě kyberšikana. Chlapci se naopak projevují spíše vulgárně, rasisticky nebo řešení svých problémů hledají v užívání návykových látek. Z výzkumného šetření tedy vyplývá, že pohlaví nemá vliv na četnost rizikového chování.

Rodina: Spíše než na prevenci se zde respondentky zaměřily na příčinu, kterou častokrát vidí právě v rodině. I když některé uvedly, že přehled o rodinách problémových studentů nemají, některé respondentky naopak popsaly rodiny svých studentů docela detailním způsobem. Přesto se každá z nich ve svém popisu odlišovala. Respondentka 4 popsala: *"Na naší škole máme zkušenost spíše s téma rodinama, který jsou sice ve většině případů fungující, ale oni prostě ty rodiče vyvíjí obrovský tlak na to své dítě v rámci studia u nás nebo vím, že se to týká i jejich koníčků, z čehož pak tomu dítěti vznikne blok a takový jako základ pro rizikové chování"*. Naopak respondentka 7 uvedla, že problémoví studenti na jejich škole pochází převážně ze sociálně slabších rodin, přičemž bylo zdůrazněno, že nemá na mysli finance. *"To není, já to nemyslím z té finanční stránky, jako finančně slabý, ono je to jako to duševní bohatství, zájem a nějaká ta láska od rodičů. Oni žijí v rodinách, kde se ty rodiče o ně absolutně nezajímají, vštěpují jim do hlavy, že nic neumí, nedokázaly, a že jsou k ničemu. Z toho pak pramení jejich problémy, a to nejen ve škole"*, odpověděla respondentka 7. Vidíme tak, že rodiny mohou být opravdu jakékoliv a nelze studenta odsoudit jen tak, bez relevantních informací o možných příčinách jeho jednání.

7.11 Závěr výzkumu

Z výzkumného šetření vyplývají informace, které odpovídají na výzkumné otázky stanoveného výzkumu. Hlavní výzkumná otázka zněla: **“Jaké preventivní programy a opatření proti rizikovému chování využívá konkrétní střední škola?”**. Vybrané střední školy využívají pestrou paletu dostupných preventivních metod, opatření, prostředků, a také preventivních programů. Nejčastěji respondentky uváděly realizaci přednášek, seminářů s aktivním zapojením studentů a exkurzí. Dále pak preventivní programy, třídnické hodiny, adaptační kurzy a letáky s obsahem prevence rizikového chování na nástěnkách rozmístěných v prostorách školy. Každá z dotazovaných zmínila také spolupráci s mnoha institucemi, které zprostředkovávají nebo realizují pro studenty preventivní přednášky a exkurze.

DVO 1 - Jaké možnosti dalšího vzdělávání mají zaměstnanci školního poradenského pracoviště, kteří pracují s problémovými studenty?

Většina respondentek využívá různé cesty, jak se dozdělat. Mnoho možností vzdělávání mají díky spolupráci s pedagogicko-psychologickými poradnami a krajem. Uvedena byla také spolupráce mezi pedagogy ŠPP navzájem. Myšleno tak, že spoustu možností dozdělování, jak pro sebe, tak pro ostatní zprostředkovává školní metodička prevence. Většina vzdělávání se pak uskutečňuje na individuální dráze každé z nich. Z odpovědí vyplývá, že je to primárně o samostudiu a osobním zájmu. Respondentky využívají online kurzy, semináře a také čtení odborných knih. Zkrátka se snaží stále dozdělovat a možností mají spoustu.

DVO 2 - Mají pedagogové v rámci práce se studenty vykazujícími rizikové chování přehled o rodinách, ze kterých tito studenti pocházejí?

Odpovědi se velmi lišily. Zatímco některé z respondentek uvedly, že přehled nemají, jiné naopak věděly dobře, z jakých rodin problémoví studenti pocházejí. Respondentky, které uvedly, že rodiny problémových žáků neznají, řeší rizikové chování pouze se studentem, popřípadě celým třídním kolektivem. Respondentky, které mají o rodinách přehled se snaží rodinu vždy zapojit do řešení problémového chování jejich dítěte. Uvedly, že se například snaží o osobní setkání rodičů, dotyčného žáka a pracovníka ŠPP. Rodiny jsou různé a děti vykazující rizikové chování mohou být i z rodiny na první pohled naprosto fungující.

DVO 3 - Jakým způsobem škola rizikové projevy řeší?

Řešení rizikového chování je individuální a odvíjí se vždy od několika zásadních faktorů, které způsoby řešení ovlivňují. Vybrané školy řeší rizikové projevy v první řadě komunikací se studentem, a popřípadě i rodinou. Hojně využívají především pohovory, společná nebo i individuální setkání. Dále byly uvedeny sankce, se kterými by měli být studenti seznámeni, a to sankce vyplývající ze školního řádu. Řešení lze také uskutečnit prostřednictvím výchovných komisí a výchovných opatření, jako je třeba vyloučení ze školy, což je razantní, ale dle odpovědí využívaný způsob. Efektivní řešení spočívá v okamžitém a účinném zásahu pedagogických pracovníků, což studentům ukáže, že se škola nebojí problémy řešit, mluvit o nich a použít legitimní sankce.

DVO 4 - Jaký vliv mají moderní technologie na rozvoj rizikového chování?

Moderní technologie mají velký vliv na rozvoj rizikového chování, především potom kyberšikany. Anonymní prostor dovoluje vytvořit falešnou identitu a ubližovat tak lidem za schovanou tvář. Nebylo nikdy jednodušší než nyní. Obecně na všelijaké rizikové projevy působí moderní technologie velmi negativně. Studenti tráví čas pouze na internetu, nesportují, nemají zájmové kroužky, mají spoustu volného času, což spousta respondentek dává za vinu právě dostupnosti moderních technologií a primárně sociálních sítí. Právě sociální sítě mohou zakládat na rozvoji rizikových projevů, jako je třeba agrese, duševní problémy nebo například anorexie. Studenti se srovnávají. Řešení respondentky vidí odlišně. Jedna skupina jsou respondentky podporující zákaz používání mobilních telefonů na půdě školy. Druhá skupina respondentek pak zastává názor, že pedagogové musí studenty naučit hranice v používání mobilních telefonů, nikoliv je zakazovat. V jednom se ale shodují zcela jistě - moderní technologie jsou dobrý sluha, ale zlý pán a u dnešních studentů vládne právě mobilní telefon, jemuž odevzdávají vše, co mají.

DVO 5 – Sleduje škola nějakým způsobem úspěšnost preventivních programů a opatření?

Úspěšnost jako takovou žádná ze škol nesleduje. Jejich domněnky, zda bylo konkrétní preventivní opatření či prostředek úspěšné, zakládají na zpětné vazbě od samotných studentů či třídních učitelů, což sice může sloužit jako určitý ukazatel úspěchu. Otázka ale je, zda to lze brát jako ukazatel relevantní a pravdivý. Jedna ze škol pro alespoň přibližný ukazatel využívá takzvanou „Sepu“. Sepa je statistický výkaz ukazující četnost výskytu rizikového chování. Lze podle toho spíše sledovat, jak často se rizikové jevy objevují než úspěšnost preventivních opatření.

7.12 Diskuze

Díky získaným výsledkům výzkumu lze polemizovat nad prací zkoumaných škol s problémovými studenty. Všechny zkoumané školy využívají širokou paletu dostupných preventivních prostředků, opatření a programů. Lze tedy usoudit, že se snaží o eliminaci rizikového chování a zcela jistě vynakládají stejné úsilí na pomoc problémovým studentům.

V první kapitole teoretické části jsem se věnovala pojmům, které jsou dle mého nejčastějšími projevy rizikového chování. Výzkum potvrdil výskyt většiny z nich na vybraných školách. Také jsem se zaměřovala na různé možnosti, které může škola využívat pro prevenci rizikového chování. Bylo zdůrazněno, že je pro efektivní prevenci třeba dbát na různorodost preventivních prostředků. Čili využití více možností než například jenom besedy s odborníky, kde jsou studenti více méně pasivní. Výzkum potvrdil, že vybrané školy preventivní metody kombinují. Téměř všechny školy využívají adaptační pobyty, třídnické hodiny, mají provázanost prevence s ŠVP v běžných hodinách, disponují dlouhodobějšími preventivními strategiemi nebo zajišťují zajímavé besedy. Kombinace aktivních a pasivních metod prevence zajišťuje škole větší efektivitu a silnější účinek prevence. Dále jsem se také věnovala výchově a jejím nepochybně velkým účinkem na rizikové projevy jedinců ve škole. Data z výzkumu ukazují, že v několika řešených případech pramení studentovo rizikové chování právě ze špatného přístupu rodiny.

Výsledky výzkumu dokazují, že rizikové chování je aktuálním tématem dnešní doby a zkoumané školy se proti němu snaží bojovat pomocí preventivních prostředků, otevřené komunikace, a taky omezením moderních technologií, které dle dotazovaných rizikovému chování dávají možnost většího rozvoje.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na možnosti preventivních opatření a prostředků, které škola využívá v boji s rizikovým chováním studentů. V teoretické části jsem se zaměřila na definování základních pojmů a typů rizikového chování. Obsah první části práce spočíval také v analýze možných příčin vzniku rizikového chování u studentů a poukázání na důležitost toho, jak studenti tráví čas ve škole, jaké panuje ve třídě klima, a jakým způsobem komunikují studenti s pedagogy a studenti sami navzájem. Zaměření práce je především na prevenci, proto jsem se věnovala také typům prevence a realizace prevence ve škole. Na závěr definování školního poradenského pracoviště a pracovníků ŠPP, jakožto předmětů výzkumného šetření. Praktická část se pak zaměřovala na analýzu dat a definování získaných výsledků výzkumu. V rámci šetření a zjištěných informací lze definovat několik klíčových závěrů.

Využívaných prostředků a opatření pro prevenci rizikového chování je mnoho a vybrané školy rozhodně nestagnují v realizaci opatření. Nabízí svým studentům širokou škálu nejrůznějších opatření, které dokupy perfektně fungují jako obrana před rozvojem rizikového chování.

Četnost výskytu rizikových projevů je velmi individuální a v žádném případě nezáleží na pohlaví studentů. Lze zobecnit četnost na zhruba 2 až 3 projevy za měsíc, přičemž se střídá období klidu a období, kdy se rizikové chování objevuje častěji. Také způsoby řešení jsou individuální a záleží na mnoha faktorech, jako je třeba charakter nebo intenzita projevu.

Moderní technologie jsou zásadním faktorem ovlivňujícím rozvoj rizikového chování. Studenti neumí internet používat pouze omezeně, a pro to, co je skutečně potřeba. Díky moderním technologiím se rozmáhá kyberšikana, která je obtížněji odhalitelná než šikana klasická.

Pedagogové a pracovníci pracující s problémovými studenty se snaží pestrými způsoby v problematice stále dovzdělávat. Pomáhají si a zprostředkovávají si potřebné materiály navzájem. Hojně využívají možnosti online vzdělávání. I přes plné pracovní zatížení vyučujícího pedagoga věnují oblasti rizikového chování a prevenci dostatek času.

Tato práce poskytla vhled ze strany ŠPP do aktuální problematiky prevence rizikového chování. I přes snahu pracovníků ŠPP a celé školy o eliminaci rizikového chování je těžké sdělit, zda se školy dočkají zlepšení ve smyslu snížení četnosti rizikových projevů. S rozvojem moderních technologií přišla také doba špatné komunikace mezi dětmi a studenty. Většina z nich žije ve virtuálním světě a těžko si uvědomuje, že realita je jiná. Díky možné anonymitě na sítích je mnohem snazší někomu ublížit, podlehnout porovnávání se s dokonalými, ale upravovanými

fotografiemi nebo díky počítačovým hrám sklouznout k násilí a agresi. Přesto je práce pracovníků ŠPP neodmyslitelnou a důležitou součástí života studentů, kteří tak dostávají šanci na zlepšení a řešení svých problémů.

POUŽITÁ LITERATURA

BĚLÍK, Václav; SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava; KRAUS, Blahoslav; ANTL, Miroslav a HERYNKOVÁ, Marie. *Sociální patologie - vybraná ohrožení pedagogů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2022. ISBN 978-80-7465-534-0.

EHLOVÁ, Marcela. *Výchovné poradenství na středních školách v kontextu současnosti*. Monographica., XV. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016. ISBN 978-80-7395-991-3.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: forenzněpsychologický rozbor vybraných sociálněpatologických jevů*. 3., rozšířené a aktualizované vydání. Psyché. Praha: Grada, 2024. ISBN 978-80-271-5078-6.

HANÁK, Josef. *Malý žákovský slovník prevence: slovník pro žáky a jejich rodiče*. Vydání: první. Ratíškovice: ZŠ a MŠ Ratíškovice, [2021]. ISBN 978-80-11-00054-7.

HOLEČEK, Václav. *Psychologie v učitelské praxi*. Pedagogika. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3704-1.

HUTYROVÁ, Miluše. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1523-3.

KAPOUNKOVÁ, Kristýna. *Třídnické hodiny: práce s třídním kolektivem*. Pedagogika. Praha: Grada, 2024. ISBN 978-80-247-4988-4.

MERTIN, Václav a KREJČOVÁ, Lenka. *Výchovné poradenství*. 3., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-174-5.

NEŠPOR, Karel, HERLE, Petr (ed.). *Adiktologie pro všeobecné praktické lékaře*. Praha: Raabe, [2019]. ISBN 978-80-7496-410-7.

ROLLNICK, Stephen; KAPLAN, Sebastian G. a RUTSCHMAN, Richard. *Motivační rozhovory ve škole*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1274-4.

SVOBODA, Jan a NĚMCOVÁ, Leona. *Krizové situace výchovy a výuky*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-935-8.

SVOBODOVÁ, Zuzana. *Konflikty ve škole: od prevence k řešení*. Online. Řízení školy. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-154-4.

ŠTECH, Stanislav a ZAPLETALOVÁ, Jana. *Úvod do školní psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0368-1.

TITMANOVÁ, Michaela. *Prevence rizikového chování: praktická příručka pro práci se třídou*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. ISBN 978-80-7603-034-3.

VAN DIJK, Sheri. *Nemusíš si ubližovat: rádce pro teenagery se sebepoškozujícím chováním*. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-2067-1.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Online. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Legislativní zdroje:

Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. 2004 [cit. 2024-03-26]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Vyhláška č. 197/2016 Sb. Vyhláška, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další vyhlášky. In: 2016. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-197>

Internetové zdroje:

MŠMT, *Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevence a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování*, 2024, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept, Příloha č. 6 Školní šikana*, 2020, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept, Příloha č. 7 Název: Kyberšikana a další formy kybernetické agrese*, 2017, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí* – rámcový koncept, Příloha č. 9 *Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus*, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí* – rámcový koncept, Příloha č. 18 *Rizikové sexuální chování*, 1999/2015, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*, Příloha č. 5 *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě ve škole* – doporučené postupy pro pracovníky škol, 2024, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí* – rámcový koncept, příloha č.1, *Návykové látky*, 2019, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Co dělat, když-intervence pedagoga, Rizikové chování ve školním prostředí* – rámcový koncept, Příloha č.16, *Sebepoškozování*, 2015, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

MŠMT, *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010, Dostupné také z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>